

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Бібліотека як інформаційно-сервісний хаб сучасного
суспільства»**

на здобуття освітнього ступеня	<u>бакалавра</u>
зі спеціальності	<u>029 Інформаційна, бібліотечна та</u>
	<u>архівна справа</u>
освітньо-професійної програми	документознавство та інформаційна
	діяльність

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело*

Галина ПРОКОПЧУК- ВАСИЛЬЧЕНКО

Виконав: здобувач вищої освіти
гр. ДЗД-41

Галина ПРОКОПЧУК-
ВАСИЛЬЧЕНКО

Керівник:
науковий
ступінь, вчене
звання

Світлана ЯРЕМЕНКО
к.філол.н., доцент,
доцент кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності

Рецензент:
науковий
ступінь, вчене
звання

Вікторія КАЧМАЛА
к. і. н., доцент

Київ 2025

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва**

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
Освітньо-професійна програма документознавство та інформаційна діяльність

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач

кафедри

Тетяна СИДОРЕНКО
« ____ » _____ 202_ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

1. **Тема кваліфікаційної роботи:** бібліотека як інформаційно - сервісний хаб сучасного суспільства
 2. Керівник кваліфікаційної роботи Світлана ЯРЕМЕНКО
затверджено наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «24» лютого 2025 р. № 56
 3. Строк подання кваліфікаційної роботи « 20» червня 2025 р.
 4. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи
- Мета дослідження:** полягає у всебічному аналізі бібліотеки як сучасного інформаційно-сервісного хабу, визначенні її ролі в суспільному житті, вивченні організаційної структури, інформаційних ресурсів та напрямів трансформації бібліотек у відповідь на виклики цифрової епохи.
- Об'єктом дослідження** є бібліотека як соціальний інститут, що забезпечує зберігання, доступ і поширення інформації в суспільстві та виконує функції інформаційно-сервісного хабу в умовах сучасних трансформацій.
- Прдметом дослідження** є функціональні, інформаційні та сервісні аспекти діяльності бібліотеки як сучасного інформаційного центру, зокрема її трансформація в умовах цифровізації суспільства, технологічного розвитку та змін інформаційних потреб користувачів.
5. Перелік питань, які потрібно дослідити:
 1. Бібліотека як інформаційний центр сучасного суспільства
 2. Класифікація та організаційна структура бібліотек
 3. Аналіз діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого
 6. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація 1, таблиць 15.
 7. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	виконано
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	виконано
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	виконано
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	виконано
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	виконано
6	Висновки	09.05.2025	виконано
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	виконано
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	виконано
9	Оформлення й представлення роботи на кафедрі та перевірка на плагіат	16.05.2025	виконано
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	виконано
11	Попередній захист роботи	26.05.2025	виконано
12	Основний захист кваліфікаційної бакалаврської роботи	20.06.2025	виконано

Здобувач вищої освіти

Галина ПРОКОПЧУК-ВАСИЛЬЧЕНКО

Керівник
кваліфікаційної роботи

Світлана ЯРЕМЕНКО

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра : 106 стор., 15 табл., 60 джерел.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі бібліотеки як сучасного інформаційно-сервісного хабу, визначенні її ролі в суспільному житті, вивченні організаційної структури, інформаційних ресурсів та напрямів трансформації бібліотек у відповідь на виклики цифрової епохи. Особливу увагу приділено аналізу діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як прикладу публічної установи, що функціонує в умовах зміни інформаційних потреб населення.

Об'єктом дослідження є бібліотека як соціальний інститут, що забезпечує зберігання, доступ і поширення інформації в суспільстві та виконує функції інформаційно-сервісного осередку в умовах сучасних трансформацій.

Предметом дослідження є функціональні, інформаційні та сервісні аспекти діяльності бібліотеки як сучасного інформаційного центру, зокрема її трансформація в умовах цифровізації суспільства, технологічного розвитку та змін інформаційних потреб користувачів.

Короткий зміст роботи: У роботі досліджено класифікацію та організаційну структуру бібліотек. Проаналізовано ключові концепції бібліотекознавства, починаючи з класичних бібліографічних підходів до сучасних теорій цифрової трансформації бібліотек. Розглянуто бібліотеку як інформаційний центр сучасного суспільства. Зроблено поглиблений аналіз діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого .

На основі усього проведеного дослідження можна стверджувати, що діяльність бібліотеки не обмежується фізичним простором читального залу — вона розгортається в цифрових середовищах, у соціальних мережах, на платформах дистанційного навчання та відкритого доступу. Бібліотека виконує стратегічну функцію посередника між знанням і громадянином, між джерелом і запитом, між традицією і новацією.

Ключові слова: класифікація, цифровізація, інформаційно- сервісний хаб, трансформація, типологія, типологізація,

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. БІБЛІОТЕКА ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	9
1.1. Історіографія наукових досліджень про бібліотек.....	9
1.2. Історичний аспект становлення бібліотек у світі.....	13
1.3. Бібліотека як сучасний інформаційний центр та засіб формування національної ідентичності	26
РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА БІБЛІОТЕК.....	37
2.1. Типологія бібліотек.....	37
2.2. Інформаційно-ресурсна типологія бібліотек в аспекті цифровізації та просторової трансформації.....	48
2.3. Структурна організація бібліотек.....	52
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО	67
3.1. Загальна характеристика Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого	67
3.2. Інформаційні ресурси та технологічне оснащення бібліотеки.....	76
3.3. Документаційне забезпечення діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого	87
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100

ВСТУП

Розуміння бібліотеки як інституції, покликаній зберігати, транслювати й систематизувати знання, зароджується не лише як практична потреба, а як філософське усвідомлення того, що збереження інформації є запорукою безперервності культури. Важливим напрямом досліджень стає також вплив новітніх інформаційних технологій на організацію бібліотечного середовища. Науковці аналізують застосування хмарних сервісів, електронних і мобільних додатків, віртуальної та доповненої реальності, технологій семантичного пошуку. Бібліотека постає як складна інтелектуально-технічна система, яка взаємодіє з іншими інституціями знання, культурними платформами, соціальними мережами. Поступово бібліотека перетворюється на хаб знань, де зосереджуються цифрові ресурси, здійснюється модерація наукової інформації, реалізується інноваційна діяльність.

Актуальність дослідження зумовлена глибокими трансформаціями, які відбуваються в інформаційному середовищі сучасного суспільства та змінюють роль бібліотек у культурному, освітньому й комунікативному просторі. Зростання потреб у відкритому доступі до достовірної інформації, цифрових навичках, електронних державних сервісах та якісній освіті актуалізує необхідність переосмислення місії бібліотек як інтегрованих сервісних платформ у громадському житті.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі бібліотеки як сучасного інформаційно-сервісного хабу, визначенні її ролі в суспільному житті, вивченні організаційної структури, інформаційних ресурсів та напрямів трансформації бібліотек у відповідь на виклики цифрової епохи. Особливу увагу приділено аналізу діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як прикладу публічної установи, що функціонує в умовах зміни інформаційних потреб населення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історіографію розвитку бібліотек як соціального та інформаційного інституту.
2. Розкрити концептуальні засади бібліотеки як інформаційного центру в сучасному суспільстві.
3. Систематизувати типи бібліотек відповідно до їх функціонального призначення, дослідити структурно-організаційну модель бібліотечної установи.
4. Надати загальну характеристику Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, визначити її роль у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів.
5. Дослідити інформаційне, технологічне та документальне забезпечення бібліотеки як сервісного хабу.
6. Проаналізувати перспективи подальшої трансформації бібліотек .

Об'єктом дослідження є бібліотека як соціальний інститут, що забезпечує зберігання, доступ і поширення інформації в суспільстві та виконує функції інформаційно-сервісного осередку в умовах сучасних трансформацій.

Предметом дослідження є функціональні, інформаційні та сервісні аспекти діяльності бібліотеки як сучасного інформаційного центру, зокрема її трансформація в умовах цифровізації суспільства, технологічного розвитку та змін інформаційних потреб користувачів.

У процесі дослідження використовувалися такі **наукові методи**:

- ❖ аналіз та узагальнення наукових джерел для вивчення теоретичних основ функціонування бібліотек;
- ❖ метод класифікації для типологізації бібліотек за їхніми функціями;
- ❖ порівняльний аналіз для виявлення особливостей організації різних бібліотечних структур;
- ❖ емпіричний аналіз офіційної документації та інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого;

- ❖ елементи системного підходу для комплексного розгляду бібліотеки як інформаційно-сервісного хабу.

Джерельною базою для дослідження виступають різноманітні матеріали. Серед них – наукова література, така як монографії, дисертації, та статті вітчизняних і зарубіжних авторів, що охоплюють теми бібліотеки, інформаційно-сервісних систем, а також публікації у спеціалізованих наукових виданнях. Важливу складову становлять статистичні та аналітичні матеріали, звіти і оглядові дослідження. Додатковим джерелом є Інтернет-ресурси, такі як офіційні веб-сайти, електронні бази публікацій та новинні портали.

Наукова новизна дослідження полягає у глибокому аналізі сучасного стану, проблем та перспектив інформаційно-сервісного забезпечення послуг в Україні. У роботі аргументується важливість впровадження інформаційно – сервісного хабу. Отримані результати є основою для впровадження передових інформаційно-сервісних рішень.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота включає в себе вступ, в якому відображена актуальність теми дослідження, сформульовано об’єкт, предмет, мету і завдання дослідження, 3 розділи, в яких досліджуються поставлені завдання, висновок і список використаних джерел літератури.

РОЗДІЛ 1. БІБЛІОТЕКА ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Історіографія наукових досліджень про бібліотеки

Історіографія дослідження бібліотек формує надзвичайно широку та багатовимірну картину еволюції бібліотеки як соціального, культурного та інформаційного феномена, що розвивався паралельно з людською цивілізацією, адаптуючись до змін соціальних потреб, технологічних досягнень і концепцій знання. Розуміння бібліотеки як інституції, покликаної зберігати, транслювати й систематизувати знання, зароджується не лише як практична потреба, а як філософське усвідомлення того, що збереження інформації є запорукою безперервності культури. Ще в епоху Давнього Сходу, у межах міст-держав Месопотамії, Єгипту, пізніше Греції та Риму, виникають перші централізовані збірки текстів. Ці ранні бібліотеки були не просто сховищами текстів — вони мали культову, адміністративну та освітню функції, ототожнювались із владою та сакральністю, адже право зберігати знання належало насамперед жерцям, правителям, філософам.

Уже перші глиняні таблички, що містили закони, міфи, бухгалтерські записи, стають основою цивілізаційної пам'яті, і саме бібліотеки забезпечували їх збереження, систематизацію й доступність для обмеженого кола користувачів. Цей процес супроводжувався становленням відповідних механізмів організації текстів, їхнього опису, копіювання, що фактично означає зародження технічних аспектів бібліотечної справи ще до появи окремої галузі знань. У Єгипті при храмах функціонували спеціальні скрипторії, де відбувався процес переписування папірусів; у Месопотамії функціонували «будинки табличок» — архіви при храмах та палацах, що були місцями зосередження правової, міфологічної, астрономічної інформації. Такі збірки мали велике значення не лише як осередки збереження, а як форми унаочнення влади, навчання, ритуалу,

що надали бібліотеці статусу суспільно значущого інституту ще до виникнення поняття про бібліотекознавство як науку.

З утвердженням писемності й розширенням кола тих, хто володів знаннями, бібліотека починає набувати все більш світського характеру. У грецькому полісі бібліотека стає простором філософського мислення, політичної підготовки, мистецького навчання. Відомі постаті античності — Платон, Арістотель, Геродот — не лише користувалися фондами бібліотек, а й сприяли створенню перших систем класифікації знань, що в майбутньому стали основою для наукової інвентаризації бібліотечних ресурсів. У Римській імперії при імператорських палацах виникають публічні бібліотеки, які поступово починають виконувати функції інструментів публічної освіти, формування громадянської ідентичності та культурного статусу. Та попри розширення доступу, бібліотека все ще зберігає риси привілею — до неї мають доступ освічені, вільні громадяни або ті, хто виконує релігійні та освітні функції.

На цьому етапі історіографія бібліотек розвивається переважно через згадки в художніх, філософських і історичних творах, які акцентують увагу на ролі бібліотеки в особистісному розвитку, передачі традицій і збереженні наукової спадщини. Це означає, що бібліотека ще не стала об'єктом самостійного аналізу, однак уже тоді формується фундамент для осмислення її значення в суспільстві. Така перспектива засвідчує, що вже в античності бібліотека вийшла за межі матеріального зібрання текстів і стала метафізичною категорією — символом порядку, знання, цивілізованості[4].

Початкові етапи історіографії бібліотек мають амбівалентний характер: з одного боку, це практичні дії зі збирання, каталогізації та збереження інформації, що формують перші моделі бібліотечної організації; з іншого — це концептуальне осмислення значення знання та доступу до нього як чинника культурної, політичної й релігійної влади. Бібліотека, від самих витоків цивілізації, постає не просто інструментом передачі інформації, а втіленням культурної спадковості, носієм ціннісних систем, ідеологій і методів організації колективної пам'яті. Саме цей пласт закладає основу для подальшого

становлення бібліотекознавства як науки, що поєднує історичний, соціологічний, культурологічний, філософський та технічний дискурси, які й сформували повноцінну історіографію бібліотек у наступні історичні епохи.

Починаючи з доби еллінізму, розвиток бібліотек набуває нового вектора, позначеного прагненням до впорядкування знань, їх систематизації та збереження на довший період. У цей час бібліотеки перестають бути лише випадковими зібраннями текстів у храмах чи палацах і трансформуються в інститути, що мають на меті впорядкування накопичення, обробку та поширення знань. Найвищим виявом такого підходу стає легендарна Олександрійська бібліотека, яка не лише збирала величезну кількість рукописів із усього тодішнього світу, а й уперше в історії намагалася їх систематизувати. Саме в ній формувалися перші каталоги, здійснювалися спроби класифікації знань за тематиками, створювалися фахові описи, що можна вважати попередниками бібліографії. За свідченнями античних авторів, у сховищах Олександрійської бібліотеки зберігалося від 400 до 700 тисяч рукописів, а сама установа виконувала не лише функцію сховища, але й функцію наукового центру, де діяли школи, навчальні програми, зустрічалися мислителі та філологи[11].

Римський період підхопив елліністичну традицію, перетворивши бібліотеки на частину інфраструктури міського життя. В імперських центрах, особливо в Римі, створювалися публічні бібліотеки, які мали читальні зали, каталоги, доступні для громадян фонди. У творах таких авторів, як Сенека, Цицерон, Плутарх, неодноразово порушувалася ідея бібліотеки як джерела морального вдосконалення, філософського самопізнання, місця інтелектуальної рефлексії. Це свідчить про поступове закріплення в колективній свідомості уявлення про бібліотеку як не просто склад книг, а як середовище, що формує індивідуальну та колективну ідентичність.

У працях давньогрецьких філософів також можна знайти згадки про те, що бібліотека є місцем, де зберігається «істина», де філософ шукає відповіді на екзистенційні питання. Платонівська академія й Арістотелевий Лікей мали власні зібрання творів, які не лише використовувалися у викладанні, а й були

предметом ретельного зберігання та копіювання. Незважаючи на це, наукового аналізу бібліотек як окремого історичного феномену в той час не існувало. Бібліотеки сприймалися радше як атрибути освіченого суспільства, як інструмент у руках філософів та еліти, а не як самостійний об'єкт соціального або наукового дослідження.

Ідея осмислення бібліотеки як інституції, що формується та змінюється відповідно до історичного контексту, виникає значно пізніше. У Середньовіччі, особливо в монастирських скрипторіях Західної Європи, формується нове уявлення про бібліотеку як центр збереження духовної, теологічної та навчальної спадщини. У цих скрипторіях, що поєднували функції переписування, редагування й зберігання текстів, було створено тисячі рукописних книг, серед яких чільне місце займали Біблія, твори Отців Церкви, а також античні філософські трактати. На той час бібліотека втратила свою відкриту функцію — доступ до знань було суворо регламентовано церковною ієрархією, а сама бібліотека стала майже сакральним об'єктом, доступним лише обраним.

Проте навіть у такому вигляді бібліотеки продовжували виконувати критично важливу роль — вони були єдиними інституціями, що забезпечували неперервність передачі знань крізь століття. Саме через збереження рукописної традиції в монастирях багато текстів античності дійшли до нашого часу. Це також означало, що бібліотека почала усвідомлювати себе як носій часу, як точка, в якій минуле і сучасне стикаються у вигляді тексту. Відповідно, бібліотека почала поступово осмислюватися як інституція зі своєю історією, функціями, місією [26, с.67].

Період середньовіччя став часом глибоких трансформацій у сфері культури, освіти й духовного життя, і бібліотеки в цьому контексті набули особливого статусу — з одного боку, вони залишалися осередками знання, з іншого — були фактично ізольованими інституціями, підпорядкованими церковній ієрархії. Панівна християнська ідеологія суттєво вплинула на характер бібліотек: у цей період вони втратили ознаки відкритості, що спостерігалися ще за античності, і перетворилися на закриті центри, переважно розташовані при

монастирях, соборах і, згодом, при університетах. Їхньою головною метою стало збереження теологічних, філософських і, частково, правничих текстів, які відповідали духовним орієнтирам доби. Доступ до таких бібліотек був строго регламентованим, а користуватися фондами могли лише освічені ченці, богослови та, у пізніший період, обрані представники академічного середовища.

Бібліотека в середньовіччі більше нагадувала сховище сакрального знання, аніж місце відкритого пізнання чи наукового пошуку. У скрипторіях монастирів здійснювався тривалий і копіткий процес переписування рукописів, який одночасно був формою релігійного служіння і способом продовження інтелектуальної традиції. Кожна книга вважалася унікальним і коштовним артефактом, а сама діяльність із її створення — сакральним актом. Особлива увага приділялася збереженню канонічної літератури — Біблії, житій святих, трактатів Отців Церкви. Водночас твори античних авторів, зокрема Платона, Арістотеля, Цицерона, зберігалися у вибраних монастирях як пам'ятки давнього знання, які могли бути інтерпретовані крізь призму християнського вчення.

Історіографія цього періоду є досить обмеженою в науковому сенсі й представлена переважно описовими згадками про конкретні бібліотеки — їхній склад, умови зберігання, географічне розташування. У літописах, хроніках, церковних документах містяться короткі відомості про існування бібліотек у монастирях Західної Європи, Візантії та Київської Русі. Наприклад, збереглися описи бібліотек у Ключійському абатстві, Монтекассінському монастирі, Софійському соборі в Києві. Проте ці згадки мали радше характер інвентаризації або хронологічної фіксації, ніж повноцінного історичного осмислення ролі бібліотек у суспільстві. У центрі уваги середньовічного світогляду залишалося не стільки вивчення бібліотеки як явища, скільки зміст її зібрань, які ототожнювалися з божественним знанням[4].

1.2. Історичний аспект становлення бібліотек у світі

Слід зазначити, що з розвитком університетської освіти у XIII–XIV століттях поступово формуються нові моделі бібліотек, більш відкриті й функціонально різноманітні. Університети, як центри світської науки, започаткували традицію формування навчально-орієнтованих фондів, створення систем доступу до літератури для студентів та викладачів, появу перших форм каталогів.

Проте все ще не йшлося про загальнодоступність: користувачі були обмежені у правах, самі тексти залишалися фізично важкодоступними, а чисельність копій була мізерною. На цьому етапі формуються перші умови для поступового переходу бібліотеки з монастирського контексту до публічного та освітнього.

Кардинальні зміни відбулися наприкінці Середньовіччя — у XV столітті, з винаходом книгодрукування Йоганном Гутенбергом. Цей технічний прорив зробив можливим масове тиражування книг, що в свою чергу вплинуло на всю парадигму існування бібліотек. Якщо раніше бібліотека була єдиним місцем, де зберігалися поодинокі унікальні тексти, то відтепер вона почала наповнюватися виданнями, ідентичними за змістом, але доступними в більших обсягах. Це відкриває нову епоху — епоху переходу бібліотеки в публічну сферу, коли вона починає не лише зберігати, а й поширювати знання серед ширших соціальних верств. З'являється новий тип користувача — мирянин, який цікавиться світською літературою, гуманітарними науками, філософією, історією. Університети, гімназії, світські об'єднання все активніше засновують власні бібліотеки, які поступово змінюють свій статус — від закритого сховища до інтелектуального центру спільноти.

Саме цей перехід, спричинений винаходом друкарства, створив підґрунтя для подальшого осмислення бібліотеки як соціального інституту. Виникла потреба в організації фондів, класифікації видань, веденні каталогів, розвитку бібліотечної професії. У подальшому ці фактори сприятимуть формуванню бібліотекознавства як самостійної дисципліни. Таким чином, перехід від середньовічної монастирської бібліотеки до відкритої друкованої епохи стає

поворотним моментом в історії бібліотечної справи. Він не лише змінив фізичну доступність знань, а й трансформував суспільне уявлення про місію бібліотеки, зробивши її важливим гравцем у формуванні культурної, освітньої та наукової парадигми Нового часу[1].

У XVIII–XIX століттях розвиток бібліотек тісно переплітається із загальними трансформаціями в соціальному, освітньому та культурному середовищі європейських країн. Епоха Просвітництва принесла нове осмислення ролі знань, інтелектуальної свободи, доступу до інформації та гуманістичних цінностей. Саме в цьому ідейному контексті бібліотеки починають відігравати не лише функцію збереження літератури, а й стають активними інституціями соціального виховання, каналами поширення ідей, рушіями громадянського формування особистості. Зі зростанням рівня грамотності серед населення та розвитком системи загальної освіти зростає і суспільна потреба у відкритих, організованих, доступних бібліотечних фондах. Бібліотека починає сприйматись як важлива частина громадського простору — місце не лише для читання, а й для навчання, самовдосконалення, соціалізації, формування критичного мислення.

У цей період з'являються перші спроби систематизувати бібліотечну справу як цілісне наукове і практичне явище. Бібліотекар перестає бути лише охоронцем книг — від нього вимагається компетентність у класифікації знань, уміння організувати доступ до фондів, здатність до педагогічної взаємодії з читачем. На цьому тлі виникає потреба у створенні універсальних принципів для каталогізації та систематизації літератури. Саме в цьому контексті з'являється фундаментальне нововведення — Десяткова класифікація Мелвілла Дьюї (DDC), яка швидко отримує визнання у багатьох країнах і стає базовим стандартом у бібліотечній практиці. Розроблена в США наприкінці XIX століття, ця класифікація дозволила системно організовувати книжкові фонди, спрощуючи доступ до них і забезпечуючи зручність у користуванні незалежно від розміру чи типу бібліотеки. Ідея поділу знань на класи, групи й підгрупи відкрила шлях до уніфікації бібліотечних процесів на міжнародному рівні, стимулюючи подальший розвиток бібліотекознавства як самостійної дисципліни[19].

У межах Російської імперії, яка охоплювала й українські землі, бібліотеки також починають відігравати дедалі важливішу роль у суспільстві. Зокрема, у другій половині XIX століття активно розвиваються університетські бібліотеки, земські книгозбірні, громадські читальні, які виконують не лише культурно-освітню, а й просвітницьку функцію. Цей процес був тісно пов'язаний із розвитком вищої освіти, становленням інтелігенції, зростанням ролі громадських об'єднань, які часто виступали ініціаторами створення локальних бібліотечних пунктів.

Особливої популярності набувають бібліотеки при навчальних закладах, гімназіях, філантропічних товариствах, які прагнули забезпечити доступ до знань для широких верств населення.

Водночас варто зазначити, що попри практичне поширення бібліотек, наукове осмислення їхньої ролі й функціонування залишалося фрагментарним. Більшість публікацій у той час мали інструктивно-методичний характер, присвячувалися технічним питанням каталогізації, обліку фондів, організації читальних залів. Лише наприкінці XIX – на початку XX століття з'являються перші комплексні праці, що намагаються розглядати бібліотеку не лише як установу збереження книг, а як соціокультурне явище, яке формує знання, інтелектуальний клімат, публічну думку. Поступово утверджується ідея, що бібліотека — це не пасивне сховище, а активний елемент громадянського суспільства, що сприяє формуванню національної ідентичності, демократичних переконань, участі в суспільному діалозі[27].

У цей період з'являються перші вітчизняні бібліотечні школи, організовуються курси для підготовки бібліотекарів, розробляються професійні стандарти. Формуються перші концепти бібліотекознавства як академічного напрямку, що поєднує елементи педагогіки, психології читача, організації праці, інформатики. Бібліотека починає вивчатися як об'єкт соціальної інженерії, що може бути інструментом модернізації суспільства, підвищення загального освітнього рівня, розвитку гуманітарного капіталу. У цей час в архітектурному й функціональному плані бібліотеки стають відкритішими, зручнішими для

відвідувачів, з'являються спеціалізовані приміщення для дітей, окремі зали для самостійної роботи, впроваджуються системи зберігання з відкритим доступом, що раніше були характерні лише для університетських фондів.

XVIII–XIX століття стали періодом якісного зрушення в історії бібліотек: від фрагментарної інституції — до органічної частини публічного простору, від хаотичного зібрання книг — до науково організованої системи, від виняткового привілею — до соціально значущого сервісу. Водночас саме в цей період закладаються основи для подальшого розвитку бібліотечної науки, зокрема у сфері методики, класифікації, організації простору та взаємодії з користувачами. Це був час, коли бібліотека перестала бути лише тінню минулого і стала символом майбутнього — освітнього, культурного, інтелектуального.

У радянський період бібліотечна справа розвивалася в умовах жорсткої централізації, підпорядкування ідеологічним завданням та формуванню так званої нової соціалістичної свідомості. Бібліотека перестала бути нейтральною освітньою установою й була інституціоналізована як інструмент державної пропаганди, засіб ідеологічного виховання мас і канал поширення офіційної доктрини.

Історіографія радянського періоду чітко відображає ідеологічну заангажованість науки про бібліотеку. Теоретичні та практичні праці мали на меті не стільки об'єктивне вивчення феномену бібліотеки, скільки виправдання її ролі в ідеологічному механізмі радянської держави.

Водночас не можна заперечити, що саме в цей період було закладено потужну методичну основу для організації бібліотечної справи як системного процесу. Розробляються стандарти бібліотечного обліку, інструкції з комплектування фондів, моделі читальних залів і типології обслуговування користувачів. Було створено централізовану систему обліку літератури, уніфіковано бібліографічні описи, запроваджено єдині формати каталогізації. Ці методики, хоч і впроваджені у жорстких ідеологічних межах, мали практичну користь і створили каркас для подальшого реформування бібліотечної системи в пострадянський період. Зокрема, саме в цей час розвивається структура

обласних, районних, сільських бібліотек, організовується пересувне обслуговування через бібліобуси, централізуються книжкові фонди. Такий підхід дозволяв охопити широкі верстви населення, навіть у віддалених регіонах, що забезпечувало доступ до літератури, хоча й у вузько регламентованому форматі[5].

Наукова складова бібліотекознавства також не залишалася осторонь. Було засновано спеціалізовані журнали, наприклад «Библиотековедение» і «Советская библиотека», у яких регулярно публікувалися матеріали про нові методи обслуговування, питання підготовки кадрів, психологію читання, організацію масової роботи.

Ці публікації часто ставали єдиним джерелом теоретичних знань для фахівців на місцях, оскільки бібліотечна освіта у вищих навчальних закладах залишалася вузькоспеціалізованою й жорстко контрольованою.

Відчутним досягненням радянського періоду стало масове охоплення населення бібліотечними послугами. У **1980-х роках** кількість бібліотек в Україні сягала понад 25 тисяч, а їхні фонди — сотні мільйонів примірників. Ця інфраструктура, попри ідеологічні обмеження, виконувала важливу соціальну функцію — сприяла підвищенню загального рівня грамотності, розвитку читацької культури, створенню умов для самостійного навчання. Бібліотеки ставали центрами громадського життя, культурними осередками, майданчиками для зустрічей, обговорень, неформального спілкування. Навіть за умов ідеологічного тиску бібліотекарі нерідко шукали способи задовольнити запити науковців, студентів, освіченої публіки — через внутрішні каталоги, обмінні фонди, міжбібліотечні абонементи.

Радянський період у бібліотекознавстві характеризується глибоким протиріччям: з одного боку — централізація, стандартизація, методична ретельність, розбудова інфраструктури; з іншого — ідеологізація, обмеження свободи слова, пригнічення наукової об'єктивності. Саме цей парадоксальний спадок радянської доби зумовив необхідність подальшого переосмислення ролі бібліотеки в незалежній Україні, з урахуванням нових суспільних викликів і

прагнення до демократичних стандартів функціонування культурно-освітніх установ[20].

Незалежна Україна відкрила нову сторінку в розвитку національного бібліотекознавства, заклавши передумови для переосмислення функцій, місії та ролі бібліотеки в контексті демократичного суспільства та глобального інформаційного середовища. Період 1990-х років став поворотним: з одного боку, спадщина радянської централізованої бібліотечної моделі вимагала докорінної трансформації, з іншого — нові політичні, соціокультурні та технологічні умови формували попит на інші підходи до організації бібліотечної діяльності. У цих умовах бібліотека перестає розглядатися виключно як традиційна книгозбірня й поступово входить у простір концептуальної парадигми інформаційного суспільства. Це означає, що основна увага в наукових дослідженнях переноситься на вивчення інформаційної ролі бібліотеки, цифрової трансформації, медіатизації ресурсів, орієнтації на нові групи користувачів.

Однією з провідних тенденцій цього періоду стало **формування інтелектуального поля бібліотекознавства як науки**, що орієнтується на міждисциплінарні підходи. Сучасні дослідники дедалі частіше поєднують у своїх працях методології соціології, культурології, педагогіки, інформатики, менеджменту, права. Це дає змогу комплексно оцінювати місце бібліотеки в системі соціальних інститутів та розглядати її як мультифункціональний простір — не лише зберігання знань, а й вироблення нового змісту, реалізації культурних проєктів, створення умов для безперервної освіти, підтримки громадських ініціатив, цифрової інклюзії[24].

Відчутно зростає інтерес до цифрових аспектів функціонування бібліотек. Так, у роботах **С.Косілової** розгорнуто аналіз бібліотечної інформатики, яка включає питання автоматизації бібліотечних процесів, створення електронних каталогів, впровадження бібліотечно-інформаційних систем [20,с.16]. **С.Косілова** обґрунтовує необхідність переходу від традиційного до електронного обслуговування, що передбачає зміну не лише технічної, а й

методичної бази бібліотек, нову організацію інформаційних потоків, розвиток цифрових компетенцій персоналу. Її праці також підкреслюють важливість інтеграції бібліотек у глобальні інформаційні ресурси, співпраці з міжнародними базами даних, підвищення рівня відкритості бібліотечного середовища[40,с.36].

Не менш важливою є діяльність **Т. Ярошенко**, яка зосереджує свою увагу на створенні цифрових репозитаріїв, систем відкритого доступу до наукової інформації, формуванні цифрової бібліографії[47,с.310]. **Т.Ярошенко** обґрунтовує, що бібліотека має перейти від споживання інформації до її активного продукування, виступаючи платформою для розвитку академічного письма, публікаційної активності, цифрової науки. Вона розглядає бібліотеку як середовище, де можна реалізувати принципи відкритої науки, забезпечити прозорість досліджень, вільний обіг результатів інтелектуальної діяльності. Її концепція бібліотеки — це концепція універсального знаннєвого хабу, інтегрованого в цифрові екосистеми освіти, науки та культури.[60,110].

Особливої уваги заслуговують і культурологічні розвідки **Л. Коваль**, трактує бібліотеку як культурний інститут, покликаний забезпечити цілісність культурної ідентичності, збереження спадщини, передачу цінностей через покоління. У працях **Л. Коваль** акцентовано значення бібліотеки як третього простору — неформального, відкритого, комунікаційного середовища, де відбувається діалог культур, соціальна інклюзія, спільна творчість[19,с. 113].

Вона підкреслює, що у сучасних умовах бібліотека має забезпечити не лише доступ до інформації, а й підтримку громадянської активності, розвиток медіаосвіти, культурної самореалізації особистості[19,с. 116].

Суттєвим досягненням історіографії цього періоду стало переосмислення концепту користувача. Бібліотека більше не орієнтується на абстрактного читача — натомість з'являються концепти «інформаційного споживача», «активного учасника інформаційного обміну», «партнера в процесі створення знань». Це змінює підходи до організації простору: створюються коворкінги, навчальні зони, медіастудії, ігрові кімнати, інтерактивні виставки. Змінюються також

функції бібліотекаря — від технічного фахівця до фасилітатора, тьютора, інформаційного посередника, цифрового тренера [38].

Важливим напрямом досліджень стає також вплив новітніх інформаційних технологій на організацію бібліотечного середовища. Науковці аналізують застосування хмарних сервісів, електронних і мобільних додатків, віртуальної та доповненої реальності, технологій семантичного пошуку. Бібліотека постає як складна інтелектуально-технічна система, яка взаємодіє з іншими інституціями знання, культурними платформами, соціальними мережами. Поступово бібліотека перетворюється на хаб знань, де зосереджуються цифрові ресурси, здійснюється модерація наукової інформації, реалізується інноваційна діяльність. У сучасній історіографії простежується тенденція до системного аналізу бібліотеки як частини екосистеми сталого розвитку. Дослідники акцентують на ролі бібліотек у реалізації цілей сталого розвитку ООН, зокрема в забезпеченні якісної освіти, рівного доступу до інформації, розширення можливостей маргіналізованих груп, захисту культурної спадщини. Бібліотеки починають виконувати функції центрів медіаграмотності, цифрової освіти, правової підтримки, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримки психологічного добробуту. Таким чином, бібліотека виходить за межі традиційної інституції й стає суб'єктом соціальних змін.

Новітній етап розвитку бібліотекознавства в історіографії тісно пов'язаний із цифровою трансформацією, яка докорінно змінила уявлення про сутність, функціонал та інфраструктуру бібліотеки. Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що бібліотека вже не розглядається виключно як фізичний простір для зберігання друкованих видань — вона трансформується у гнучкий цифровий інформаційно-комунікаційний вузол, здатний інтегрувати сучасні технології та відповідати на виклики інформаційного суспільства. У працях дослідників нового покоління велика увага приділяється формуванню цифрової грамотності бібліотекарів, які тепер мають володіти не лише традиційними навичками обліку та обслуговування, а й знаннями у сфері ІТ, кібербезпеки, менеджменту даних

[54,с.39-45]. Цифрова грамотність розглядається як обов'язкова складова професійної компетентності, необхідна для ефективного надання послуг у гібридному середовищі — одночасно фізичному та віртуальному.

Одним із ключових напрямів змін стала автоматизація процесів: упровадження електронних каталогів, інтегрованих бібліотечно-інформаційних систем, систем віддаленого доступу до електронних документів. Відбувається активне створення репозитаріїв, цифрових бібліотек, архівів наукових праць, відкритих курсів, платформ дистанційного навчання, що забезпечують безперешкодний обмін інформацією. Сучасна бібліотека вже не просто реагує на інформаційні потреби — вона передбачає їх, пропонує персоналізовані інформаційні продукти, здійснює підтримку наукової діяльності через індексацію в міжнародних базах даних, участь у платформах відкритої науки, підтримку академічної мобільності. Розвиток цифрових сервісів суттєво підвищив роль бібліотеки у контексті наукової комунікації — бібліотекар стає посередником між дослідником і глобальною інформаційною екосистемою.

Однак паралельно з технологічним проривом постають нові проблеми, які також знаходять своє відображення в історіографії. У центрі уваги опиняються правові та етичні аспекти діяльності бібліотек у цифрову епоху. Сучасні дослідження висвітлюють проблеми дотримання авторського права в електронному середовищі, регулювання доступу до комерційних і відкритих ресурсів, захисту персональних даних користувачів, збереження цифрової спадщини. Зокрема, йдеться про виклики, пов'язані з тимчасовістю носіїв, втратою метаданих, застаріванням форматів, загрозами кібербезпеки. Усе це вимагає розробки нових професійних стандартів, етичних кодексів, алгоритмів забезпечення прозорості й надійності у сфері бібліотечного сервісу.

Особливу увагу сучасна історіографія приділяє соціальному виміру бібліотечної діяльності. У працях таких авторів, як **О. Пономарьова**, **Л. Івшина**, **В. , І. Кононенко** бібліотека постає як соціально-інтеграційна платформа, що має на меті не лише задовольняти інформаційні потреби, а й сприяти соціальній інклюзії, особливо для вразливих груп населення[25,с.15-16]. Бібліотеки

розглядаються як відкриті інституції, здатні забезпечити рівний доступ до знань для дітей з особливими освітніми потребами, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, пенсіонерів, жінок у складних життєвих обставинах. Розвивається концепція бібліотеки як “третього місця” — простору, що поєднує функції інформаційного сервісу, громадського діалогу, неформальної освіти, креативного дозвілля [47,с.48-51].

Бібліотеки в цьому контексті — це не лише сховища книжок, а зони зустрічей, взаємодії, емоційної підтримки, місця, де формується довіра між інституціями та громадянами. Вони відіграють роль центрів соціального згуртування, культурної інтеграції, простору психологічного комфорту. Ці функції стають особливо значущими в умовах політичної, економічної та безпекової нестабільності, коли традиційні інституції часто не встигають реагувати на потреби населення. Бібліотека, натомість, виявляє здатність адаптуватися, ставати “місцем сили” для локальних громад, каналом доступу до підтримки, освіти, правової інформації.

Цей аспект набуває особливої актуальності з огляду на військові події, що відбуваються в Україні з 2014 року, і особливо в контексті повномасштабного вторгнення у 2022 році. У новітніх історіографічних дослідженнях бібліотеки дедалі частіше розглядаються як осередки стійкості — психологічної, культурної, інформаційної. Їхня роль у збереженні національної ідентичності, забезпеченні доступу до правди, протидії дезінформації стає критично важливою. Бібліотеки стають місцями допомоги внутрішньо переміщеним особам, координують гуманітарні ініціативи, надають доступ до правової інформації, допомагають людям отримати консультації щодо державних послуг, оформлення документів, працевлаштування. Вони організовують психологічні тренінги, зустрічі з фахівцями, майстер-класи для дітей, читацькі кола — усе це стає частиною системи стійкості [2].

Водночас бібліотеки беруть участь у кампаніях протидії інформаційній агресії, співпрацюють із державними та міжнародними організаціями, розробляють програми цифрової та медіаграмотності, формують колекції

документів, що фіксують події війни — створюючи цифрові архіви пам'яті. Завдяки цьому вони виконують ще одну ключову функцію — збереження національної культурної спадщини, захист історичної правди, документування колективного досвіду. Таким чином, історіографія бібліотечної науки в умовах сучасних викликів виходить на новий рівень — вона не лише фіксує зміни, а й пропонує моделі реагування, інструменти адаптації, механізми соціального реагування.

Отже, у сучасній бібліотечній історіографії сформувався новий дослідницький дискурс, в основі якого — не техніко-інституційна, а соціально-етична й гуманітарна проблематика. Бібліотека більше не є лише простором передачі знань, а стає місцем, де формується соціальна стійкість, гуманістичні цінності, солідарність. Вона поєднує в собі інновацію і пам'ять, сервіс і місію, технологію і людину — і саме в цьому полягає її сила в добу цифрової трансформації та суспільної турбулентності.

Таблиця 1.1 Історіографія дослідження бібліотек: етапи, представники, особливості

Історичний період	Характеристика бібліотек	Тип досліджень / джерел	Ключові представники	Вплив на сучасне бібліотекознавство
Давнина (IV тис. до н.е. — V ст.)	Храмові та палацові бібліотеки (Месопотамія, Єгипет, Греція, Рим), архіви глиняних табличок, папірусів, сувоїв	Філософські, описові згадки у працях	Платон, Арістотель, Каллімах, Геродот	Уявлення про бібліотеку як осередок мудрості та навчання
Середньовіччя (V–XIV ст.)	Монастирські бібліотеки, скрипторії, релігійна література, обмежений доступ	Хроніки, монастирські описи	Алькуїн, Ісидор Севільський	Утвердження бібліотеки як сховища сакрального знання

Відродження – Бароко (XV–XVII ст.)	Поява університетських бібліотек, зростання світської літератури, книгодрукування	Історико-культурні описи, початки систематизації	Гутенберг (технічна революція), Колюччі Салютаті	Формування ідеї відкритої бібліотеки, поява каталогів
Просвітництво (XVIII ст.)	Створення публічних бібліотек, уніфікація фондів, соціальна роль	Перші наукові підходи до бібліотек	Дені Дідро, Жан-Луї Барбе	Закладено фундамент для бібліотек як інструментів освіти
XIX ст. (індустріалізація)	Громадські, земські, університетські бібліотеки, розвиток класифікацій	Методичні, статистичні дослідження	Мелвілл Дьюї, Антуан Деламар, Ф. Арнольд	Формалізація бібліотечної діяльності, DDC-класифікація
Поч. XX ст. (1900–1930 рр.)	Урбанізація бібліотек, зростання кількості користувачів, поява бібліотек для дітей	Соціологічний і педагогічний підхід	М. Рубакін (держ. бібліотечна система)	Переорієнтація на масового читача, педагогічні функції
Радянський період (1930–1991)	Централізація, ідеологізація бібліотек, облік, контроль, статистика	Ідеологічно забарвлені теорії, держ. звіти	Є. Волков, С. Перова,	Формалізована модель бібліотеки, увага до масового впливу
Незалежна Україна (з 1991 р.)	Трансформація бібліотек у відкриті культурні простори, поява електронних каталогів	Аналітичні, міждисциплінарні дослідження	С. Косілова, Т. Ярошенко, Л. Коваль	Бібліотека як сервісний центр, цифрова інфраструктура
Цифрова епоха (2000–2020 рр.)	Електронні бібліотеки, відкритий доступ, платформи навчання, Ак-каталоги	ІТ-орієнтовані дослідження, міжнародні порівняння	І. Ткаченко, О. Пономарьова, С. Бакуменко	Інтеграція до глобального інформаційного простору
Військовий час (з 2014 р.)	Бібліотеки як осередки підтримки ВПО, простори незламності,	Прикладні, соціологічні дослідження	В. Рибалко, І. Кононенко, А. Мельничук	Соціально-гуманітарна місія бібліотек у

	доступу до цифрових послуг			кризових умовах
--	-------------------------------	--	--	--------------------

Історіографія дослідження бібліотек демонструє поступовий перехід від вузькофункціонального трактування бібліотеки до її розуміння як багатовимірного соціального інституту, що виконує численні ролі — від збереження історичної пам'яті до провайдера електронних послуг.

Від найперших згадок в античних трактатах до сучасних аналітичних досліджень, бібліотека постає як живий організм, що відображає потреби, цінності й виклики кожної епохи. У сучасному контексті бібліотекознавча історіографія є не лише академічною дисципліною, але й інструментом стратегічного планування, культурної політики й соціального розвитку. Тому подальше вивчення історії бібліотек у широкому міждисциплінарному контексті залишається важливим як для науки, так і для суспільної практики.

1.3. Бібліотека як сучасний інформаційний центр та засіб формування національної ідентичності

Сучасна бібліотека вже давно перестала бути лише місцем зберігання книг. Вона трансформувалася у складний багатофункціональний інститут, який виконує роль посередника між знанням і користувачем, між інформацією і суспільством, між традиційними формами культурного надбання і новітніми цифровими технологіями. Бібліотека як інформаційний центр є результатом еволюційного розвитку і відповіді на виклики часу, які ставлять перед суспільством глобалізація, цифровізація, зростаючий потік інформації, необхідність швидкого і зручного доступу до знань, а також потреба громадян в інформаційних, освітніх і соціальних послугах. У такому контексті бібліотека постає як ключовий вузол в інформаційній інфраструктурі держави, регіону,

громади, а також як простір довіри, соціальної єдності й навчання протягом усього життя.

Поняття «інформаційний центр» у бібліотекознавчій літературі набуло широкого поширення наприкінці ХХ століття внаслідок стрімкого розвитку комп'ютерних технологій, телекомунікацій та цифрових засобів передачі інформації. Саме на цьому етапі трансформації бібліотека остаточно перестає бути лише сховищем друкованих джерел і поступово стає універсальним вузлом, у якому зосереджені не лише книги, а й цифрові платформи, бази даних, мультимедійні архіви, онлайн-інструменти й комунікаційні сервіси. Завдяки цьому вектор розвитку бібліотечних установ змістився в бік інтеграції в глобальний інформаційний простір, що відкрило нові функції, цілі й соціальну роль бібліотеки. У сучасному розумінні інформаційний центр — це не лише місце отримання знань, але й складна інформаційно-аналітична структура, яка поєднує ресурсний потенціал, сервісну інфраструктуру та людський капітал для ефективної підтримки інтелектуальної, освітньої, наукової та громадської діяльності.

Це концептуальне оновлення стало можливим унаслідок технічної революції — появи комп'ютерної техніки, розвиток локальних мереж і мережі Інтернет, автоматизації бібліотечних процесів, цифровізації фондів. Відтак бібліотеки отримали змогу не лише зберігати традиційні матеріали, а й оцифровувати унікальні документи, створювати повнотекстові бази, підтримувати онлайн-доступ до ресурсів і організовувати віддалене обслуговування користувачів. Такий функціонал вивів бібліотеки на якісно новий рівень — рівень багатoproфільного сервісного провайдера, здатного адаптуватися до змін запитів суспільства та технологічного середовища. У цьому аспекті з'являється новий термінологічний зміст: бібліотека вже не є пасивним посередником між книгою й читачем, а активним агентом формування інформаційного ландшафту[29].

Одним із ключових наслідків цього переходу стало посилення ролі бібліотек у контексті розвитку інформаційної культури. Як інформаційні центри,

вони починають виконувати функції не лише зберігання, а й трансформації знань: опрацьовують великі обсяги даних, надають аналітичну інформацію, формують тематичні добірки, створюють системи експертного пошуку. Це дозволяє бібліотекам активно долучатися до процесів інтелектуальної підтримки користувачів — студентів, викладачів, науковців, громадських активістів, представників малого бізнесу. Їхня діяльність виходить за межі традиційного бібліотечного обслуговування й охоплює підготовку освітніх курсів, проведення вебінарів, семінарів з інформаційної грамотності, цифрового захисту, навігації у відкритих ресурсах. Таким чином, бібліотека як інформаційний центр виконує роль орієнтира в океані цифрового контенту, допомагаючи користувачам сформувати критичне мислення, навички верифікації джерел, ефективного пошуку та презентації інформації.

Іншою важливою ознакою сучасної бібліотеки як інформаційного центру є її здатність виступати посередником між людиною та інфраструктурою цифрових державних послуг. Завдяки розвитку електронного урядування бібліотеки інтегруються в екосистему доступу до адміністративних сервісів: реєстрація на прийом до лікаря, подання електронних заяв, отримання довідок, користування кабінетом платника податків тощо. У багатьох країнах, включно з Україною, бібліотеки стають частиною хабів цифрової інклюзії, де працівники надають консультації, допомагають подолати цифрову нерівність, навчають користувачів старшого віку або людей з обмеженими можливостями користуватися цифровими інструментами. Це зміцнює соціальну функцію бібліотеки та підкреслює її роль як громадської інституції, що сприяє розширенню доступу до знань, послуг і прав.

Особливу увагу в літературі останніх десятиліть приділено інтеграції бібліотеки в освітнє середовище. Бібліотека як інформаційний центр стає партнером закладів освіти різного рівня — від шкіл до університетів. Вона бере участь у реалізації освітніх програм, підтримує учнівські та студентські дослідження, надає платформи для індивідуального навчання. Її ресурси — це не лише фонди, а й доступ до міжнародних баз даних, електронних курсів, освітніх

платформ, відкритих ліцензійних ресурсів. Бібліотекар стає інформаційним навігатором, тьютором, який допомагає користувачу зорієнтуватися в структурі знань, сформувавши персональну освітню траєкторію[17].

Однією з визначальних характеристик бібліотеки як інформаційного центру є її висока здатність до адаптації та трансформації, що дозволяє їй оперативно реагувати на зміну потреб користувачів у динамічному середовищі. Сучасна бібліотека вже не обмежується роллю традиційного сховища книжкових фондів, вона трансформується в інформаційний інтерфейс — точку доступу до глобального знання, у якому пріоритетним стає не лише накопичення, а й осмислення, систематизація та фільтрація інформації. У добу інформаційного перенасичення, коли кожна людина щоденно взаємодіє з великим обсягом часто фрагментарної або неправдивої інформації, бібліотека виступає гарантованим джерелом достовірності, структурованості та наукової обґрунтованості. Її місія набуває гуманітарного змісту — забезпечити кожному доступ до релевантних знань, незалежно від його віку, соціального статусу, освітнього рівня чи технічної спроможності.

Інституціональна пластичність бібліотеки виявляється у здатності підтримувати принципи інклюзивності. В умовах розвитку цифрового суспільства вона стає ключовим вузлом цифрової інтеграції громадян, насамперед тих, хто стикається з бар'єрами на шляху до інформації через обмежений доступ до технологій або відсутність відповідних навичок.

У багатьох країнах світу саме бібліотеки першими відкрили безкоштовний інтернет-доступ для населення, започаткували програми з навчання основам комп'ютерної грамотності, інтернет-безпеки, електронного документообігу. В українських реаліях ця функція отримала особливе значення після впровадження масштабного проєкту електронного врядування «Дія», який створив нові виклики для незахищених категорій населення — людей старшого віку, переселенців, мешканців сільських громад, людей з інвалідністю. Саме бібліотеки стали тими ланками, що зв'язали цифрову державу з громадянином,

допомагаючи у використанні мобільного застосунку, оформленні цифрових посвідчень, поданні заяв на соціальні послуги або пільги[25].

У цьому контексті зростає роль бібліотекарів, які поступово набувають функцій цифрових менторів, фасилітаторів, консультантів. Вони виступають не лише технічними посередниками, а й культурними комунікаторами, які допомагають користувачам орієнтуватися в цифровому середовищі, ухвалювати обґрунтовані інформаційні рішення, критично мислити. Завдяки цьому змінюється сам імідж бібліотеки: вона постає не як архаїчна структура, а як жива соціокультурна система, в якій технічні засоби поєднуються з людським досвідом, де важливими є не лише технології, а й етика, не лише швидкість, а й зміст.

Окреме значення у розбудові бібліотеки як інформаційного центру відіграє її освітній потенціал. З огляду на зростаючий попит на неформальну освіту та індивідуалізацію освітніх траєкторій, бібліотека стає важливим середовищем для реалізації освітніх ініціатив. Тут проводяться курси, тренінги, майстер-класи, які охоплюють широкий спектр тем: від інформаційної безпеки й фінансової грамотності до програмування, правової освіти та екологічної відповідальності. Розширення навчальних програм включає розмовні клуби, зустрічі з письменниками, воркшопи з медіаграмотності, психологічні тренінги, навчальні заходи для волонтерів, молоді, людей пенсійного віку.

Все це формує унікальне середовище, в якому відбувається обмін досвідом, розвиток навичок, стимулювання креативності та формування громадянської активності.

Важливим є й те, що в освітньому вимірі бібліотека поєднує функції формальної та неформальної освіти. Вона підтримує учнів і студентів у підготовці до занять, надає доступ до джерел, баз даних, електронних журналів, створює комфортне середовище для самостійного навчання, групової роботи, підготовки проєктів. Бібліотеки забезпечують доступ до відкритих освітніх ресурсів, масових онлайн-курсів (МООС), академічних репозитаріїв, що дозволяє навчатися в зручному темпі, у зручний час і в доступному форматі.

Завдяки цьому бібліотека стає важливою ланкою у системі «навчання впродовж життя», підтримуючи принципи сталого розвитку й рівного доступу до освіти.

Отже, поняття «інформаційний центр» у контексті сучасної бібліотеки наповнюється широким системним змістом, який охоплює інфраструктурні, сервісні, соціальні, освітні й культурні виміри. Це складний організм, що взаємодіє з державними інституціями, громадськими ініціативами, освітніми закладами, бізнес-середовищем і безпосередньо з громадянами. Його функціональність охоплює забезпечення доступу до знань, розвиток цифрової інклюзії, освітню підтримку, культурну медіацію та соціальну адаптацію. Бібліотека перестає бути лише точкою доступу — вона стає простором дії, зростання, співпраці. У її межах відбувається творення не лише інформованої, а й відповідальної, свідомої, активної громади, що здатна ефективно діяти в умовах викликів цифрового та соціального світу.

Ще одним вагомим і стратегічно важливим напрямом функціонування бібліотеки як сучасного інформаційного центру є консультування користувачів, що набуває дедалі ширшого змісту та практичного значення в умовах зростання обсягу інформації, ускладнення структури інформаційного простору та підвищення потреби у персоналізованій підтримці. Традиційні довідкові функції бібліотеки — такі як пошук літератури, орієнтація у фонді, тематичні добірки, навігація по каталогах, допомога з індексацією — розширюються та ускладнюються.

Сучасний користувач потребує не просто інформації, а розуміння її структури, достовірності, відповідності запиту, академічної чи професійної релевантності. Відповідно до цього бібліотекарі виконують функції консультантів, які не лише відповідають на запити, а й ведуть користувача по всьому ланцюгу пошуку — від формулювання теми до аналізу отриманих результатів. До основної допомоги додаються такі послуги, як складання бібліографій для наукових досліджень, підтримка у використанні наукометричних баз даних, інструктаж з пошуку грантів та стипендій, методична допомога в оформленні наукових праць, резюме, ділових листів, а також іноді

навіть психологічна підтримка в ситуаціях стресу, пов'язаного з навчанням чи соціальними труднощами[41].

Розвиток цифрових сервісів бібліотек, орієнтованих на запити користувача, доповнює цей вектор функціонування. Сучасні бібліотеки активно впроваджують автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, які забезпечують доступ до електронних каталогів, аналітичних репозитаріїв, повнотекстових баз даних, електронних колекцій і віртуальних читальних залів. Все це реалізується на основі гнучких інтерфейсів і платформи, здатних працювати в режимі 24/7. Інтеграція бібліотек до міжнародних інформаційних систем, наприклад, таких як WorldCat, Scopus, Web of Science, DOAJ, дозволяє здійснювати навігацію не лише у межах національного фонду, а й у світовому академічному просторі. Віртуальні виставки, цифрові тури, онлайн-презентації, вебінари та інтерактивні навчальні модулі виводять бібліотеку з суто фізичного простору в цифрову площину, створюючи необмежений за часом і простором інформаційний хаб, який може бути доступним з будь-якої точки світу.

Суттєвим компонентом інформаційного центру, інтегрованого у структуру сучасної бібліотеки, є спеціалізовані інформаційні осередки. Їх існування забезпечує глибоку орієнтацію на потреби конкретних цільових аудиторій. Так, юридичні консультаційні кабінети надають допомогу громадянам у тлумаченні правових норм, роботі з нормативно-правовими базами, оформленні юридичних документів. Медичні інформаційні центри допомагають з пошуком достовірної медичної інформації, роз'ясненням особливостей медичних послуг, інструкцій до препаратів, дієтичних рекомендацій. Бізнес-центри, патентні кабінети, інноваційні лабораторії дозволяють підприємцям, стартаперам, дослідникам отримати доступ до економічних даних, патентної інформації, ринкових аналітик.

Центри європейської інформації виконують функцію культурної, політичної та правової інтеграції до європейського інформаційного простору, надаючи громадянам інформацію про можливості навчання, працевлаштування, стажування, участі у програмах ЄС. Специфічні потреби задовольняються й у

генеалогічних залах, краєзнавчих кабінетах, цифрових лабораторіях, де можна здійснювати дослідження власної родинної історії або локальних громад[29].

Впровадження цих сервісів зумовлює якісно новий рівень сервісної культури в бібліотеках. Користувач отримує не лише доступ до даних, а й комплексну консультаційну підтримку, адаптовану до конкретного запиту. Це особливо важливо в умовах зростання цифрової та інформаційної нерівності, коли не всі громадяни мають однакові можливості в орієнтації в складному інформаційному середовищі. Саме тому бібліотеки, зокрема публічні, виступають платформами для інтеграції у знаннєвий простір усіх верств населення. Такі ініціативи як пункти доступу до офіційної правової інформації (ПДОП), «Центри освіти дорослих», «Простори підтримки ВПО» є прикладами розширення функціоналу бібліотек у соціальну, правову, комунікаційну площину.

Консультативно-інформаційний вектор бібліотек в умовах цифрового суспільства трансформується в комплексну підтримку, що охоплює всі аспекти інформаційного життя громадян — від пошуку книг до опанування механізмів соціальної адаптації. Сучасна бібліотека — це сервісна платформа, яка не просто надає доступ до ресурсів, а й забезпечує повний цикл супроводу користувача в інформаційному процесі. У цьому сенсі вона функціонує як дієвий інструмент формування соціального капіталу, розвитку громадянської активності та підтримки демократичних практик у суспільстві знань. Її роль постійно зростає, а гнучкість та багатофункціональність надають їй здатність відповідати на найактуальніші виклики доби.

Бібліотека як інформаційний центр сучасного типу вже давно вийшла за межі традиційного уявлення про місце зберігання друкованої продукції. Сьогодні вона функціонує як відкрита платформа для партнерських відносин, що створює умови для розширення її впливу в соціальному, освітньому, культурному та навіть економічному контексті.

Вона виступає координатором, модератором і навіть ініціатором взаємодії між інституціями різних рівнів: органами місцевої влади, освітніми закладами,

соціальними службами, громадськими об'єднаннями, медіа-центрами, бізнес-структурами. Таке мережеве мислення дозволяє бібліотеці перетворитися на активного учасника стратегічного розвитку громади, виступаючи не лише споживачем, а й творцем соціального капіталу[14].

Особливої ваги набуває участь бібліотек у міжнародних партнерствах, які розширюють її функціональні можливості і сприяють професійному розвитку персоналу, оновленню інфраструктури та реалізації інноваційних проєктів. Українські бібліотеки беруть участь у численних міжнародних ініціативах, серед яких найбільш впливовими є програми Європейського Союзу, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міжнародної дослідницької та обмінної ради (IREX), Британської Ради, Goethe-Institut, Представництва ООН в Україні. У межах цих проєктів бібліотеки отримують доступ до новітнього технічного обладнання — комп'ютерів, 3D-принтерів, мультимедійних комплексів, інтерактивних панелей, — а також можливість організовувати майданчики для проведення форумів, виставок, дискусій, тренінгів і майстер-класів. Водночас бібліотекарі проходять навчання, підвищують кваліфікацію, засвоюють сучасні методики фасилітації, управління проєктами, комунікації та фандрейзингу. Завдяки цьому бібліотека стає не лише об'єктом модернізації, а й осередком лідерства в локальному середовищі, суб'єктом, здатним ініціювати зміни, акумулювати ресурси і формувати спільноти.

Роль бібліотеки як стабілізуючої інституції виявилась особливо значущою під час кризових періодів. Під час пандемії COVID-19 бібліотеки стали центрами поширення достовірної інформації, підтримки дистанційного навчання, організації онлайн-курсу навчання для дітей, підлітків і дорослих.

Вони адаптувались до нових умов, створюючи електронні платформи доступу до фондів, надаючи консультації в онлайн-режимі, проводячи інформаційно-просвітницькі кампанії щодо запобігання поширенню хвороби, психоемоційної підтримки, безпеки в інтернеті. Аналогічну роль бібліотеки відіграли і в період повномасштабної агресії проти України, починаючи з 2022 року. Вони стали справжніми осередками незламності — місцями, де можна було

не лише зарядити телефон чи скористатися інтернетом, а й знайти притулок, отримати інформацію про пункти допомоги, соціальні сервіси, психологічну підтримку[35].

Бібліотеки в умовах війни перетворилися на мультифункціональні простори, які поєднали інформаційне, гуманітарне та емоційне забезпечення населення. Вони організували простори дозвілля для дітей, інтелектуальної реабілітації для дорослих, майданчики для зустрічей переселенців, психосоціальні тренінги, юридичні консультації, виставки, присвячені війні, спротиву, волонтерству. Особливо важливою є їхня здатність зберігати культурну пам'ять, фіксувати історії очевидців, збирати матеріали для майбутніх музеїв та архівів. Така діяльність робить бібліотеку важливим чинником не лише культурної, а й інформаційної безпеки, адже в умовах інформаційної війни бібліотека виступає джерелом перевіреної, збалансованої, суспільно важливої інформації, яка протистоїть дезінформації та паніці.

У цьому розширеному значенні бібліотека функціонує як актор сталого розвитку, що сприяє згуртованості громади, підтримці вразливих категорій, реалізації прав громадян на інформацію, освіту, культуру. Її партнерські зв'язки виходять далеко за межі обслуговування читача — вони спрямовані на побудову міцних горизонтальних зв'язків у суспільстві, створення інфраструктури довіри, єдності та взаємопідтримки. Таким чином, бібліотека вже не лише реагує на соціальні виклики, а й формує середовище, здатне протистояти цим викликам самостійно, через ресурси знання, комунікації, участі та активної дії. У цьому контексті бібліотека як інформаційний центр стає ядром стабільності, опорою громади та механізмом вироблення нової культури стійкості[17].

Таблиця 1.2 Аналіз діяльності бібліотеки як сучасного інформаційного центру

Функціональний аспект	Сутність і завдання	Інструменти реалізації	Цільові групи користувачів	Приклади реалізації (в Україні)	Очікувані/досягнуті ефекти
-----------------------	---------------------	------------------------	----------------------------	---------------------------------	----------------------------

			чів		
Інформаційна доступність	Забезпечення вільного доступу до знань у різних форматах	Каталоги, АБІС, електронні бібліотеки, онлайн-архіви	Студенти, дослідники, учні, пересічні читачі	Електронний каталог НБУ ім. Я. Мудрого, E-library, IRLib	Зменшення інформаційної нерівності, підвищення грамотності
Довідково-консультаційна підтримка	Надання допомоги у пошуку та використанні інформації	Читальні зали, тематичні добірки, бібліографічні довідки, консультування	Школярі, студенти, науковці, правозахисники	Пункти доступу до правової інформації при публічних бібліотеках	Підвищення правової, наукової та громадянської обізнаності
Освітня функція	Формування навичок користування інформацією, критичного мислення, цифрової грамотності	Курси, вебінари, майстер-класи, розмовні клуби, медіаосвіта	Молодь, пенсіонери, ВПО, мешканці сіл	Проекти IREX, “Дія.Цифрова освіта”, “Бібліотеки як освітні хаби”	Зміцнення цифрових компетентностей, формування soft skills
Соціальна інклюзія	Надання доступу до сервісів та комунікації для вразливих груп	Безбар’єрне середовище, адаптивні сервіси, інклюзивні події	Люди з інвалідністю, ВПО, літні люди, маломобільні	Партнерські проекти бібліотек із ГО, підтримка ВПО	Підвищення соціальної згуртованості, психоемоційна підтримка
Цифрові сервіси	Інтеграція технологій в обслуговування користувачів	Онлайн-записи, доступ до інтернету, е-каталоги, сканери, ноутбуки	Всі категорії громадян, особливо сільські мешканці	Безкоштовний Wi-Fi, цифрові пункти, онлайн-замовлення книг	Розширення доступу до інформації, розвиток е-держави
Простір для громадської активності	Бібліотека як «третє місце» – простір для спілкування, подій, обговорень	Коворкінги, зали для заходів, дискусійні клуби, молодіжні простори	Активна молодь, волонтери, громадські діячі	Відкриті бібліотеки (Urban Library у Львові, «Гончаренко центр»)	Активізація громадянського суспільства, взаємодія громад
Підтримка наукових досліджень	Забезпечення ресурсами для академічної та прикладної науки	Репозитарії, бази даних, індекси цитування, зали для дослідників	Викладачі, аспіранти, аналітики	Наукові зали НБУ ім. Ярослава Мудрого, інтеграція до	Підвищення якості наукових досліджень

				Scopus/Web of Science	
Психоінформаційна підтримка	Реакція на кризові ситуації, забезпечення стабільності, психологічного розвантаження	Тематичні заходи, арт-терапія, книжкові клуби, куточки психолога	ВПО, діти, мешканці прифронтових територій	«Бібліотеки як простори незламності», проекти «Бібліотерапія»	Сприяння психоемоційній рівновазі, подолання стресу
Архівна та культурна функція	Збереження історичної пам'яті, формування цифрової спадщини	Оцифрування документів, краєзнавчі проєкти, історичні виставки	Краєзнавці, історики, освітяни, туристи	«Київ: місто, яке читає», цифрові виставки ЦБС	Популяризація культурної спадщини, локальна ідентичність
Мобільність і гнучкість	Адаптація до нових умов – війна, пандемія, енергетичні кризи	Мобільні бібліотеки, пункт незламності, віртуальні читальні зали	Всі категорії, особливо в умовах обмежень	Бібліотеки у сховищах, мобільні пункти в зоні ООС	Забезпечення безперервного доступу до інформації

У підсумку, концепція бібліотеки як інформаційного центру охоплює широкий спектр функцій: зберігання знань, забезпечення доступу до інформації, навчання, консультування, комунікацію, інноваційне партнерство. Вона не є сталим утворенням — її структура і функції змінюються відповідно до викликів часу, технологічних новацій, соціальних трансформацій. У такому розумінні бібліотека — це не просто установа, а жива, динамічна система, яка постійно адаптується до потреб своїх користувачів, розширює кордони традиційного розуміння інформаційної інфраструктури, забезпечує культурну стійкість і єдність громади.

РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА БІБЛІОТЕК

2.1. Типологія бібліотек

Систематизація та класифікація бібліотек є ключовим чинником у формуванні цілісного уявлення про їхню структуру, місію, завдання та суспільну значущість. Типологічне розмаїття бібліотек відображає багатофункціональність цієї інституції та її здатність адаптуватися до змін соціального, культурного, освітнього й технологічного контексту. Класифікаційні підходи, розроблені у бібліотекознавстві, дозволяють не лише впорядкувати бібліотеки за їхніми зовнішніми ознаками, а й глибше осмислити їхні функції, розкрити потенціал для модернізації, визначити їхню роль у цифровій трансформації суспільства. У процесі типологізації бібліотек дослідники виходять з широкого спектра ознак: юридичних, організаційних, територіальних, функціональних, аудиторних, технічних, тематичних, які у своїй сукупності дозволяють сформувати комплексну картину бібліотечної системи.

З методологічної точки зору, типологія бібліотек виконує подвійну функцію — вона одночасно є засобом дослідницького аналізу й практичним інструментом управління бібліотечною мережею. З одного боку, поділ бібліотек на типи допомагає науковцям аналізувати історичну динаміку розвитку окремих інституцій, порівнювати ефективність їхньої діяльності, оцінювати інноваційність у підходах до обслуговування. З іншого боку, типологія дозволяє управлінцям у сфері культури та освіти розробляти адресні програми підтримки, фінансування, цифровізації, модернізації бібліотек залежно від їхнього профілю, місцезнаходження та специфіки аудиторії. Типологічна систематизація перетворюється на важливий елемент стратегічного планування у сфері інформаційної політики[1].

У сучасному світі класифікація бібліотек має тенденцію до ускладнення й глибшої деталізації, що зумовлено, зокрема, зростанням ролі цифрових технологій, появою нових форм комунікації, зміною поведінки користувачів, а також глобалізацією інформаційного простору. Бібліотеки більше не обмежуються лише традиційними критеріями поділу — такими, як місце у адміністративній ієрархії (національні, регіональні, місцеві), цільова аудиторія (дитячі, юнацькі, наукові), тип власності (державні, приватні, громадські) чи профіль фонду (універсальні, спеціалізовані). До класифікаційних ознак дедалі частіше включають такі показники, як рівень цифрової доступності, наявність інтегрованих сервісів, участь у міжнародних проєктах, здатність до роботи в умовах кризи, наявність центрів підтримки громади, інноваційні підходи до просторової організації.

В Україні, як і в більшості країн світу, основними критеріями типології бібліотек залишаються форма власності, рівень територіального обслуговування, функціональне призначення та категорія користувачів.

За формою власності виділяють державні, муніципальні, громадські, приватні, корпоративні бібліотеки, кожна з яких має свою специфіку управління, фінансування, підзвітності та цільової орієнтації.

За територіальним рівнем — національні, обласні, районні, міські, сільські, що дозволяє будувати ієрархічну модель інформаційного забезпечення. За функціональним призначенням бібліотеки поділяються на універсальні та спеціалізовані, де перші забезпечують широкий спектр знань, а другі зосереджуються на вузькій тематиці або аудиторії — наприклад, медичні, правничі, технічні, бібліотеки для людей з інвалідністю, академічні, шкільні, публічні.

Категоріальний поділ за цільовими користувачами — дітьми, підлітками, студентами, науковцями, пенсіонерами — дозволяє гнучко формувати політику фондів, сервісів, освітніх програм[18].

Типологія бібліотек — це не лише класифікаційна таблиця або перелік видів бібліотек, а глибоке наукове осмислення їхньої ролі в суспільстві, спосіб

стратегічного прогнозування і соціального моделювання. Вона надає підстави для побудови сучасної бібліотечної політики, що здатна відповідати викликам XXI століття, бути адаптивною до нових форм знання, забезпечити сталий розвиток громад та інтеграцію в глобальний інформаційний простір[27].

Таблиця 2.1. Класифікація бібліотек за формою власності та організаційним підпорядкуванням

Тип бібліотеки	Джерело фінансування	Підпорядкування / засновник	Характеристика діяльності	Приклади
Державні	Державний бюджет	Міністерства, відомства, державні структури	Виконують стратегічну функцію, зберігають національний фонд, забезпечують наукове обслуговування	Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, НБУ ім. Я. Мудрого
Муніципальні	Місцевий бюджет	Органи місцевого самоврядування	Обслуговують населення конкретного міста чи громади, надають публічні послуги	Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Київ
Громадські	Добровільні внески, гранти	Громадські об'єднання, профспілки, релігійні організації	Створюються для реалізації культурних, просвітницьких або духовних ініціатив	Бібліотеки при культурних центрах, профспілкові бібліотеки
Приватні	Приватні інвестори, фонди	Фізичні або юридичні особи	Функціонують на платній або благодійній основі, часто з обмеженим доступом	Особисті бібліотеки меценатів, книжкові клуби
Корпоративні	Кошти організацій	Внутрішні підрозділи установ, компаній	Обслуговують виключно співробітників певної установи, мають профільну спеціалізацію	Бібліотеки банків, науково-дослідних інститутів, ЗВО

Класифікація бібліотек за формою власності та підпорядкуванням дозволяє глибоко осмислити їхню роль у структурі культурно-інформаційного простору, визначити особливості фінансування, функціонального призначення та рівень доступності для різних категорій користувачів.

Державні бібліотеки, які фінансуються з державного бюджету, є основними інституціями національного масштабу, що забезпечують збереження документальної спадщини, наукове опрацювання фондів та реалізацію стратегічних напрямів інформаційної політики. Вони акумулюють найповніші фонди, включно з обов'язковим примірником усіх друкованих видань, виконують функції науково-методичних центрів, здійснюють каталогізацію, аналітичну обробку документів, дослідницьку діяльність. Саме в державних бібліотеках концентрується висококваліфікований персонал, що займається розвитком інформаційних сервісів, проєктів з цифровізації, міжвідомчої взаємодії. Вони обслуговують як широке коло громадян, так і спеціалізовані групи користувачів — науковців, викладачів, студентів, державних службовців[8].

Муніципальні бібліотеки, які підпорядковуються органам місцевого самоврядування, формують локальну інфраструктуру знань та культури. Їх основна місія полягає у забезпеченні безпосереднього доступу населення до освітньої, правової, довідкової та художньої інформації. Ці установи адаптовані до регіонального контексту, вони організовують заходи з неформальної освіти, сприяють соціальній інклюзії, часто виступають як майданчики для громадського діалогу, публічних обговорень, клубної роботи. Їх значення особливо зростає у невеликих містах і сільських громадах, де бібліотека нерідко є єдиним доступним інформаційним та культурним осередком. Її функціональне наповнення включає як традиційні бібліотечні послуги, так і сучасні формати — доступ до інтернету, онлайн-ресурсів, е-сервісів, цифрової освіти.

Громадські бібліотеки є результатом ініціативи об'єднань громадян, культурних, релігійних або професійних організацій. Їх роль часто полягає у підтримці конкретних ідеологічних, етнокультурних, просвітницьких чи мовно-

національних цінностей. Такі бібліотеки активно працюють із цільовими аудиторіями, наприклад, молоддю, національними меншинами, ветеранами, членами професійних спілок. Їхня діяльність відзначається високим рівнем автономії, гнучкістю в програмній роботі, тісною співпрацею з місцевими ініціативами. Багато з них стають прикладами успішних волонтерських або меценатських практик, орієнтованих на збереження історичної спадщини, підтримку літературного процесу, розвиток творчого середовища[10].

Приватні бібліотеки займають окрему нішу в інформаційній екосистемі. Їх доступ зазвичай обмежений і регламентується умовами власника або конкретного проєкту. Вони можуть бути частиною навчальних закладів, комерційних ініціатив, приватних архівів, бути заснованими на меценатських засадах або функціонувати як спеціалізовані інформаційні ресурси. Приватні бібліотеки відзначаються цілеспрямованим формуванням фонду, що може включати раритетні, цінні, тематично обмежені документи. Незважаючи на обмежену публічну функцію, вони є важливими для збереження історичних колекцій, організації інтелектуального дозвілля, підтримки дослідницьких проєктів.

Корпоративні бібліотеки функціонують у межах установ, підприємств, дослідницьких центрів і покликані забезпечити інформаційну підтримку діяльності внутрішнього персоналу. Основна мета таких бібліотек полягає у швидкому, ефективному забезпеченні працівників потрібною галузевою інформацією, технічною документацією, аналітичними звітами, стандартами, методичними матеріалами.

Особливе значення вони мають у банківській сфері, юридичних фірмах, науково-дослідних інститутах, медичних закладах, де точність і актуальність інформації визначають якість прийнятих рішень. Вони часто виступають внутрішніми інформаційними хабами, беруть участь у корпоративному навчанні, розробці інструкцій, забезпеченні стандартів безперервної освіти, знання та практики. Такі бібліотеки формують бази знань, які підтримують інтелектуальний капітал організації.

Класифікація за функціональним навантаженням доповнює поділ за формою власності, підкреслюючи ступінь спеціалізації бібліотек. Універсальні бібліотеки виконують роль багатопрофільних установ із широким спектром фондів, що охоплюють усі основні галузі знань. Вони орієнтовані на широкий загал користувачів і формують повноцінну екосистему обслуговування — від дитячих залів до наукових відділів, від відкритого доступу до електронних сховищ.

Такі бібліотеки є центрами взаємодії різних груп населення, платформами для соціального включення, реалізації державних культурно-освітніх програм. Їх перевага полягає в універсальності, здатності обслуговувати різні запити — навчальні, професійні, дозвіллієві, громадські[44].

Спеціалізовані бібліотеки, навпаки, формують вузькоорієнтовані колекції та послуги, які максимально адаптовані до потреб конкретних користувачів. Це можуть бути медичні, правничі, аграрні, військові, технічні, мистецькі, музичні бібліотеки, що обслуговують фахівців певної галузі. Також сюди належать бібліотеки для незрячих та осіб з порушенням зору, бібліотеки-музеї, архівно-бібліотечні комплекси. Вони забезпечують доступ до спеціалізованих ресурсів — стандартів, патентів, методичних рекомендацій, монографій, реферативних журналів — і виконують функцію підтримки професійної діяльності.

Часто спеціалізовані бібліотеки є структурними підрозділами установ, наукових центрів або національних академій, що дозволяє їм бути інтегрованими в інституційні процеси генерації знань.

Класифікація бібліотек за формою власності, підпорядкуванням і функціональним навантаженням надає змогу побачити багатовимірну природу бібліотечної справи як соціального інституту. Кожен тип бібліотеки виконує власну місію, має своє місце у загальній системі обслуговування населення, володіє власним інструментарієм організації фондів, сервісів, роботи з аудиторією. Така типологія є не лише теоретичним інструментом дослідження, але й практичною основою для планування політик підтримки бібліотек,

розробки державних і місцевих програм модернізації, підготовки кадрів, оцінки ефективності діяльності.

Саме завдяки чіткій системі класифікації можливо забезпечити належну диференціацію фінансування, розробити гнучкі моделі управління, сформулювати стратегічні орієнтири розвитку бібліотек у цифрову добу[28].

Таблиця 2.2 Класифікація бібліотек за рівнем територіального охоплення

Тип бібліотеки	Рівень охоплення	Основні функції	Приклади
Національні	Загальнодержавний	Депозитарій усіх видань, формування національного фонду, наукова, аналітична, методична діяльність	НБУ ім. В. І. Вернадського, НБУ ім. Я. Мудрого
Регіональні / обласні	Область, регіон	Обслуговування населення області, координація районних бібліотек, методичне забезпечення	Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського, Львівська ОУНБ
Районні	Район	Надання доступу до літератури та подій на рівні району, взаємодія з місцевими школами й установами	Центральні районні бібліотеки, бібліотеки територіальних громад
Міські	Місто	Публічне обслуговування міського населення, неформальна освіта, простори культурної активності	Центральна бібліотека м. Києва ім. Лесі Українки
Сільські	Село, невелика громада	Обслуговування мешканців сільських територій, культурні й просвітницькі ініціативи	Бібліотека села Новоіванівка, сільські філії в ОТГ

Розподіл бібліотек за рівнем територіального обслуговування є важливим інструментом для розуміння масштабів їх діяльності, рівня спеціалізації, ресурсного забезпечення та взаємодії із зовнішнім середовищем. Така класифікація дозволяє побачити, як національні стратегії в галузі культури й освіти реалізуються на конкретному рівні, починаючи від центральних установ і завершуючи локальними інформаційними пунктами. У цій структурі національні бібліотеки займають вершину ієрархії: вони формують ядро системи зберігання й репрезентації документальної та інтелектуальної спадщини країни. Їх

функціональне навантаження виходить далеко за межі обслуговування читачів — це аналітичні центри, осередки наукових розвідок, хаби методичного супроводу для всієї бібліотечної мережі країни. До їхніх завдань входить систематичне комплектування фондів, архівування, електронне сканування, репозитарна діяльність, розробка каталогів і класифікаторів, надання доступу до рідкісних і унікальних джерел.

Важливим елементом є те, що національні бібліотеки — це і потужні платформи для формування державної інформаційної політики, адже саме вони акумулюють знання про потреби користувачів, динаміку змін у галузі, тенденції цифрової трансформації. Їхнє стратегічне значення відображається також у законодавчому закріпленні обов'язкового примірника видань, а також у веденні національних бібліографічних баз, статистичних звітів та індексації наукового доробку країни. Це надає їм унікальну вагу в інституційному та соціальному сенсі[1].

Обласні та регіональні бібліотеки, у свою чергу, виконують функції посередників між національним рівнем і місцевими бібліотеками. Вони є координаційними центрами, які забезпечують методичну підтримку, обмін професійними практиками, організацію підвищення кваліфікації, запровадження інновацій. Зокрема, вони адаптують державну політику у сфері читання, цифрової інклюзії та освіти до потреб свого регіону, з урахуванням демографічних, економічних, етнокультурних особливостей.

Регіональні бібліотеки можуть виступати базовими точками для впровадження електронних сервісів — таких як онлайн-доступ до каталогів, віртуальні читальні зали, цифрові виставки, обласні інформаційні портали.

Районні бібліотеки мають значення як інструменти реалізації політик і програм на рівні базової адміністративної одиниці. Вони обслуговують користувачів невеликих населених пунктів, часто виступають центрами, де поєднуються функції просвіти, соціальної підтримки, інтеграції й дозвілля. Їх роль посилюється в умовах децентралізації, коли місцеве самоврядування отримує більше повноважень, а громади — більше відповідальності за

забезпечення культурної інфраструктури. Районні бібліотеки, будучи ближчими до людей, здатні оперативніше реагувати на зміни у запитах користувачів, реалізовувати інклюзивні програми, культурні ініціативи, локальні історико-культурні проєкти.

Міські бібліотеки демонструють найвищий рівень інтенсивності взаємодії з аудиторією. У великих містах вони функціонують як багатофункціональні установи, що поєднують освітні, культурні, наукові, соціальні й цифрові компоненти. Саме міські бібліотеки часто стають просторами креативності, хабами для молодіжних ініціатив, інструментами культурної дипломатії та міжкультурної взаємодії. Вони надають доступ до баз даних, електронних книг, аудіовізуальних архівів, пропонують програми навчання для різних категорій — від дітей до пенсіонерів. Також міські бібліотеки часто взаємодіють з громадськими організаціями, школами, бізнесом, стають точками соціального діалогу та партнерських проєктів [18].

Сільські бібліотеки, незважаючи на менш потужну матеріальну базу, залишаються ключовими елементами культурної присутності держави в глибинці. Вони забезпечують найнеобхідніше — доступ до літератури, періодики, довідкових матеріалів, іноді навіть — до комп'ютерної техніки, інтернету, цифрових сервісів. Їхня діяльність є особливо значущою для підтримки базової освітньої інфраструктури, організації дозвілля, соціального включення. Завдяки політиці децентралізації, сільські бібліотеки почали отримувати нові ресурси, брати участь у міжнародних проєктах (наприклад, програми цифрової інклюзії), розширювати своє функціональне поле — до соціального консультування, підтримки волонтерства, медіаосвіти. Бібліотекарі часто стають агентами змін у своїх громадах, навчаючи цифровій грамотності, координуючи локальні ініціативи, модеруючи дискусії.

Загалом територіальна структура бібліотечної мережі відображає принцип субсидіарності — розподіл повноважень, ресурсів та відповідальності між різними рівнями організації. Це дозволяє забезпечити ефективне управління знаннями та інформаційними ресурсами у масштабах всієї держави.

Від національних інституцій — до сільських пунктів видачі літератури, кожна бібліотека виконує унікальну роль, формуючи мережу, що не лише обслуговує користувача, а й конструє інформаційний простір суспільства. Територіальне охоплення — це також механізм доступності знань, що дає змогу кожному громадянину, незалежно від місця проживання, реалізувати своє право на інформацію, освіту й культурний розвиток. Саме завдяки багаторівневій моделі бібліотечної мережі забезпечується баланс між централізованою політикою збереження національної спадщини та локальними потребами конкретної громади.

Таблиця 2.3 Класифікація бібліотек за категоріями користувачів

Тип бібліотеки	Цільова аудиторія	Особливості обслуговування	Приклади
Дитячі бібліотеки	Діти дошкільного та шкільного віку	Формування фонду з урахуванням вікових та психолого-педагогічних потреб, казки, ігрові заходи	Національна бібліотека України для дітей
Юнацькі бібліотеки	Старшокласники, студенти коледжів, молодь	Підбір літератури за програмами ЗНО, фахова література, профорієнтаційні заходи	Київська юнацька бібліотека ім. С. Олейника
Бібліотеки для осіб з інвалідністю	Люди з порушеннями зору чи фізичними обмеженнями	Матеріали в шрифті Брайля, аудіоформати, адаптивні пристрої, інклюзивні послуги	Спеціалізована бібліотека ім. Островського
Студентські бібліотеки	Студенти закладів вищої освіти	Доступ до наукових праць, підручників, електронних баз даних, навчальних матеріалів	Бібліотека КНУ ім. Т. Шевченка
Наукові бібліотеки	Науковці, викладачі, аспіранти	Глибокий науковий фонд, рідкісні видання, аналітичні й реферативні ресурси	НБУ ім. В. І. Вернадського
Галузеві бібліотеки	Працівники конкретних галузей	Профільна література, технічна документація, патенти, стандарти	Державна науково-технічна бібліотека України

Поділ бібліотек за категоріями користувачів є ключовим чинником, який визначає не лише функціональне спрямування закладів, а й формує філософію

їхньої діяльності у контексті забезпечення рівного доступу до знань для всіх верств населення. Завдяки такій типологізації бібліотеки отримують змогу не лише адаптувати інформаційні ресурси до конкретних цільових груп, але й створювати унікальні сервіси, культурні ініціативи та програми, що відповідають особистісним, професійним, віковим, психологічним та соціальним потребам. Дитячі бібліотеки виступають базовим інструментом у формуванні читацької культури на етапі становлення особистості.

Вони враховують вікові особливості, мотиваційні чинники, здатність до візуального сприйняття, емоційний інтелект, і створюють середовище, яке не лише заохочує до читання, а й сприяє розвитку мовлення, логіки, креативності.

Через інтерактивні форми роботи, театралізовані читання, зустрічі з авторами, книжкові квести дитячі бібліотеки виконують не лише інформаційну, а й педагогічну, виховну, комунікативну місію[26].

Юнацькі бібліотеки, що орієнтовані на старшокласників, студентів, молодь, поєднують у собі функції освітньої підтримки, соціального діалогу та культурного формування. Це простори, де формуються навички самостійного пошуку інформації, критичного мислення, академічної доброчесності. Через реалізацію програм з профорієнтації, дебатних клубів, тренінгів з медіаграмотності юнацькі бібліотеки сприяють становленню відповідального громадянина. Особливо актуальною є їх роль у контексті інформаційного захисту молоді від маніпуляцій, фейків, онлайн-небезпек. Такі бібліотеки також виступають майданчиками для реалізації молодіжних проєктів, волонтерських ініціатив, соціального підприємництва.

Особливої уваги заслуговують бібліотеки, орієнтовані на осіб з інвалідністю. Вони формують нову модель бібліотеки — безбар'єрної, інклюзивної, доступної. Завдяки спеціалізованим ресурсам — книжкам шрифтом Брайля, аудіокнигам, електронним адаптованим версіям — та технологіям (екрани з рельєфно-крапковим відтворенням, озвучувачі тексту, сенсорні екрани), ці заклади долають бар'єри між користувачем і знанням. Бібліотекар у такій установі — це не лише консультант, а й посередник між

людиною та її правом на доступ до інформації. Особлива увага приділяється формуванню толерантного середовища, організації інклюзивних заходів, розвитку соціальної компетентності.

Студентські бібліотеки, які функціонують у межах закладів вищої освіти, стають ключовими вузлами у забезпеченні якості академічного процесу. Вони виконують роль освітнього хабу, надаючи доступ до навчальних посібників, електронних журналів, баз даних, реферативних оглядів, методичних матеріалів. У час цифрової трансформації освіти студентські бібліотеки стають провідниками у світ онлайн-ресурсів, платформ відкритого доступу, цифрових бібліотек, що дозволяє студентам бути активними учасниками глобального академічного середовища.

Крім того, такі бібліотеки забезпечують підтримку академічної доброчесності, допомагають з оформленням посилань, антиплагіатною перевіркою, розробкою презентацій та проєктів[1].

Наукові бібліотеки, що обслуговують викладачів, дослідників, аспірантів, виступають інформаційними центрами генерації знань. Їх фонд включає рідкісні, архівні, іноземні видання, аналітичні довідники, патентні документи, періодику. Крім традиційного обслуговування, вони проводять науково-бібліографічну роботу, укладають реферативні огляди, підтримують наукові проєкти, організовують конференції, семінари. З огляду на актуальність наукометричних показників та індексації наукових праць, такі бібліотеки надають консультації щодо роботи з базами Scopus, Web of Science, ORCID, забезпечують підтримку для публікацій.

Галузеві бібліотеки реалізують принцип фахової спеціалізації. Вони функціонують при профільних установах, університетах, наукових інститутах і забезпечують інформаційні запити фахівців у конкретній сфері: медицини, права, економіки, техніки, сільського господарства, педагогіки. Їх фонди включають нормативну документацію, інструкції, технічні карти, звіти, стандарти, методики. Доступ до актуальної галузевої інформації сприяє професійному розвитку, підтримці інновацій, підвищенню кваліфікації. Такі

бібліотеки також здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність, готують дайджести, новинні огляди, добірки під законодавчі зміни.

2.2. Інформаційно-ресурсна типологія бібліотек в аспекті цифровізації та просторової трансформації

У цифровому світі бібліотеки дедалі частіше поділяються за способом організації доступу до інформації: традиційні, електронні, змішані.

Електронні бібліотеки знімають бар'єри просторової доступності, даючи змогу користувачам звертатися до ресурсів у будь-який час, з будь-якої точки світу. Вони містять репозитарії, архіви наукових праць, електронні копії видань, бази даних, аудіо- та відеофайли. Такий формат забезпечує швидкість пошуку, зручність навігації, можливість індексації й інтеграції в міжнародні платформи. Університети, наукові установи активно формують власні репозитарії, що дозволяє зберігати інтелектуальний доробок установи, посилювати її наукову репутацію[18].

Сучасні бібліотеки демонструють надзвичайну варіативність форм, що виявляється, зокрема, в способах обслуговування користувачів. Одним із важливих класифікаційних критеріїв у цьому контексті є поділ за формою обслуговування, який дозволяє враховувати просторові, технічні, логістичні та соціальні умови доступу до бібліотечних послуг. Класичні стаціонарні бібліотеки залишаються центральною ланкою бібліотечної інфраструктури. Вони функціонують у конкретному фізичному приміщенні, обладнаному читальними залами, книгосховищами, інформаційними центрами, зонами індивідуальної роботи та масових заходів. Такий тип бібліотеки передбачає безпосередню взаємодію користувача з бібліотекарем, доступ до паперових фондів, можливість участі в культурних і освітніх заходах, що формує унікальне інформаційне й комунікативне середовище. Однак саме стаціонарність робить ці

бібліотеки менш доступними для віддалених, ізольованих, маломобільних груп населення[16].

Для вирішення проблем просторової недоступності були розроблені мобільні форми обслуговування — пересувні бібліотеки, які здійснюють виїзне обслуговування у вигляді бібліобусів, бібліомобілів, книжкових причепів. Такі ініціативи поширені в регіонах із низькою щільністю бібліотечної мережі, у сільській місцевості, на територіях з тимчасово переміщеним населенням, у місцях перебування внутрішньо переміщених осіб або людей, які не мають змоги регулярно відвідувати бібліотеки. Мобільна бібліотека виконує не лише інформаційну, а й соціальну функцію — відновлює комунікацію, підтримує освіту, сприяє культурному відродженню громад.

Вона також часто стає носієм державної політики у сфері інклюзії, цифрової інтеграції та правового інформування.

Узагальнюючи зазначене, варто наголосити, що класифікація бібліотек за формою обслуговування є не лише технічним поділом, а й відображенням глибших трансформацій в інформаційному суспільстві.

Така типологія є основою для формування нових стратегій розвитку бібліотечної сфери, модернізації інфраструктури, підвищення ефективності інформаційного обслуговування. Вона дозволяє враховувати географічні, соціальні, економічні та технічні чинники, що впливають на доступ громадян до знань, інформації та культурного контенту. Завдяки типологічному аналізу можна структурувати бібліотечну мережу таким чином, щоб вона відповідала викликам сучасності — цифровій трансформації, урбанізації, мобільності населення, гібридним загрозам, екологічним і гуманітарним кризам[32].

Система типологізації дозволяє бібліотекам адаптувати свої послуги під конкретні умови: наприклад, організовувати стаціонарне обслуговування у міських центрах, мобільне — у селах і на тимчасово непідконтрольних територіях, віртуальне — для студентів, науковців, людей з інвалідністю або тих, хто перебуває за межами України.

Окремо варто згадати про бібліотеки нового покоління — гібридні, цифрові, медіатеки, інформаційно-ресурсні центри. Вони не завжди вписуються у класичну типологію, оскільки поєднують функції кількох традиційних типів: освітні, інформаційні, комунікаційні, рекреаційні. Такі бібліотеки мають інтегровані майданчики для навчання, спільної роботи, релаксації, соціального діалогу. Вони використовують просторову трансформацію, цифрову навігацію, біометричні системи, інтерфейси доповненої реальності. Їх типологія все частіше формується не лише за формальними критеріями, а й за рівнем готовності до інновацій, рівнем включеності в громаду, гнучкістю до змін. У цьому сенсі типологія перестає бути суто структурною — вона стає функціонально-динамічною.

Окремий і дедалі важливіший сегмент у типології бібліотек займають віртуальні бібліотеки — установи, що діють виключно в цифровому середовищі, не маючи фізичного простору. Вони надають послуги дистанційно, через вебпортали, мобільні застосунки, електронні платформи. До таких бібліотек належать інституційні репозитарії університетів, тематичні електронні бібліотеки, ресурси відкритого доступу, аудіобібліотеки, цифрові архіви. У контексті пандемій, надзвичайних ситуацій, збройних конфліктів або географічної ізоляції віртуальні бібліотеки стають безальтернативним засобом забезпечення доступу до знань. Вони дозволяють користувачам у режимі 24/7 звертатися до фондів, здійснювати пошук по базах даних, завантажувати матеріали, брати участь у вебінарах, консультуватися з фахівцями. Саме віртуальний формат реалізує концепцію бібліотеки без стін — гнучкої, адаптивної, мультимедійної, інтерактивної.

Зростання ролі міждисциплінарних досліджень, які поєднують бібліотекознавство з соціологією, культурологією, економікою, ІТ-сферою, створює потребу у нових типологічних моделях, що дозволяють розглядати бібліотеку як багатовимірний організм, а не як статичну інституцію. У цьому контексті класифікація бібліотек трансформується з описового інструменту в аналітичний засіб, що відкриває нові горизонти для дослідження ефективності

бібліотечної діяльності, впливу на розвиток людського капіталу, рівень інформаційної культури в суспільстві, а також на політичну стабільність і національну безпеку.

У цифровому світі бібліотеки дедалі частіше поділяються за способом організації доступу до інформації: традиційні, електронні, змішані. Електронні бібліотеки знімають бар'єри просторової доступності, даючи змогу користувачам звертатися до ресурсів у будь-який час, з будь-якої точки світу. Вони містять репозитарії, архіви наукових праць, електронні копії видань, бази даних, аудіо- та відеофайли. Такий формат забезпечує швидкість пошуку, зручність навігації, можливість індексації й інтеграції в міжнародні платформи. Університети, наукові установи активно формують власні репозитарії, що дозволяє зберігати інтелектуальний доробок установи, посилювати її наукову репутацію[18].

Змішаний тип доступу, який поєднує переваги фізичних і цифрових форматів, сьогодні є оптимальною моделлю розвитку бібліотеки. Він дозволяє одночасно забезпечити збереження культурної спадщини в традиційній формі та надавати оперативний доступ до новітніх знань у цифровому вигляді. Традиційні бібліотеки залишаються важливими з огляду на автентичність документів, атмосферу читального залу, доступ до раритетних видань, соціальний контакт. Саме поєднання старого і нового, аналогового і цифрового, створює синергію, яка робить сучасну бібліотеку відкритою, гнучкою, чутливою до змін.

Типологія допомагає розробляти стандарти якості послуг, оптимізувати фінансування, здійснювати моніторинг ефективності, удосконалювати освітню й культурну політику в контексті використання бібліотек. Вона також дозволяє інтегрувати бібліотечну діяльність в державні стратегії цифровізації, інформаційної безпеки, регіонального розвитку, інноваційної освіти.

Типологічне бачення бібліотеки як інституції забезпечує концептуальну цілісність у розвитку галузі. Воно уможливорює розуміння не лише організаційної структури, а й ідеологічного, культурного, економічного змісту бібліотечної справи. У ХХІ столітті бібліотека перестає бути виключно сховищем знань —

вона стає живим простором зустрічі ідей, технологій, досвіду й людини. У цій перспективі класифікація не просто описує форми, вона орієнтує на стратегію — як зробити бібліотеку точкою опори в суспільстві, що змінюється. Тому дослідження й удосконалення типології бібліотек залишається пріоритетним завданням для науки, політики та практики.

2.3. Структурна організація бібліотек

Структурна організація бібліотек є однією з ключових характеристик, що визначає внутрішню побудову, взаємодію елементів, розподіл функцій та забезпечення ефективності функціонування установи в цілому. У різні історичні періоди бібліотеки трансформували свої структурні моделі відповідно до потреб суспільства, технічного прогресу, змін у політико-економічному та культурному середовищі. Сучасна бібліотека не є статичною інституцією, обмеженою простором читального залу або книгосховища. Це складний, гнучкий організаційний механізм, що виконує функції інформаційного, освітнього, просвітницького, комунікаційного, соціального й технологічного сервісного центру. Саме тому її структурна організація потребує системного аналізу з урахуванням внутрішніх взаємозв'язків, функціонального поділу праці, спеціалізації підрозділів та адаптивної здатності до викликів цифрової доби.

У центрі структурної організації сучасної бібліотеки знаходиться її керівна ланка, яка формує стратегічні напрями діяльності установи, забезпечує адміністративну єдність і виконує представницькі функції в системі міжустановчих і державних відносин. Переважно цю роль виконує директор або генеральний директор, який не лише здійснює загальне керівництво, а й виступає основним носієм ідеології закладу, ініціатором інноваційних перетворень, організатором партнерств і гарант дотримання законодавчих норм та етичних принципів у роботі бібліотеки. Директор координує зовнішні зв'язки, бере участь у формуванні публічної політики щодо книгозбірень, репрезентує інтереси установи в органах влади, на наукових форумах, в асоціаціях

бібліотекарів, а також у співпраці з громадськими й міжнародними організаціями.

Великі бібліотеки, зокрема ті, що мають статус національних, державних або обласних, мають складнішу управлінську ієрархію. Тут передбачені посади заступників директора або заступників з окремих напрямів, наприклад з наукової, методичної, адміністративної чи технічної роботи. Така модель дозволяє делегувати повноваження та забезпечити ефективне функціонування великої кількості підрозділів без надмірної концентрації управлінських функцій в одній особі. Заступники беруть на себе координацію поточних процесів, оперативну взаємодію з відділами, контроль за дотриманням розпорядчої дисципліни, підготовку оперативної звітності та ініціатив щодо оптимізації внутрішньої структури. Крім того, завдяки наявності функціонального розмежування відповідальності, відбувається посилення спеціалізації керівного складу бібліотеки, що позитивно позначається на загальній ефективності управлінської діяльності[34].

У сучасному підході до управління бібліотекою особливого значення набуває інституціалізація дорадчих органів. Колегіальні форми управління, такі як наукові ради, експертні колегії, методичні ради, інноваційні групи та інші тимчасові або постійні комісії, покликані забезпечити інтелектуальну, професійну та стратегічну підтримку адміністрації. Наукові ради часто розглядають питання розвитку фондів, модернізації каталогів, цифровізації, участі в наукових програмах, апробації нових технологій обслуговування. Експертні комісії виконують роль оцінювачів проєктних заявок, грантових ініціатив, а також допомагають формувати стандарти обслуговування, критерії якості та показники ефективності. Методичні ради готують рекомендації щодо внутрішніх регламентів, організовують навчання персоналу, ініціюють участь у професійних конкурсах, формують аналітичну звітність.

Інституційна роль цих колегіальних утворень полягає також у тому, що вони сприяють формуванню горизонтальної культури управління, за якої обговорення, участь, експертна оцінка і професійний консенсус відіграють

важливішу роль, ніж суто вертикальні команди. Це створює відкриту, гнучку, інноваційну організаційну культуру, яка сприяє мобілізації людського потенціалу і забезпечує дієву інтеграцію нових ідей. Такий підхід особливо актуальний в умовах стрімких змін інформаційного середовища, коли бібліотека має оперативно реагувати на технологічні виклики, трансформацію запитів користувачів, зміну нормативного поля, міжнародну конкуренцію в галузі інформаційних послуг.

Загалом управлінська структура бібліотеки — це не лише адміністративна вертикаль, а й система цінностей, комунікацій, механізмів прийняття рішень та соціальних зв'язків. Вона має враховувати розмір установи, її функціональну специфіку, масштаби обслуговування, рівень автономності, інноваційний потенціал і кадрову політику. Чітко визначена організаційна структура дозволяє оптимізувати ресурси, забезпечити контроль за виконанням завдань, інтегрувати стратегічне планування з повсякденними операційними процесами. У цьому контексті роль керівного складу набуває особливої ваги — саме вони створюють умови для сталого розвитку бібліотеки, її адаптації до змін і підвищення соціальної значущості в інформаційному суспільстві[9].

Фундаментальним компонентом функціональної архітектури сучасної бібліотеки виступає відділ комплектування та наукової обробки документів, який виконує базову роль у формуванні якісного, структурованого та релевантного фонду установи. Саме через діяльність цього підрозділу реалізується стратегічне завдання бібліотеки — забезпечення користувачів актуальними, достовірними й різноплановими джерелами знань. Відповідальність відділу охоплює весь спектр завдань — від вибору джерел надходження літератури до її методологічної обробки, інтеграції у фонди та забезпечення доступності в межах бібліотечних сервісів. Це передбачає ретельне вивчення читацьких запитів, моніторинг видавничого ринку, відслідковування профільних новинок, співпрацю з видавництвами, книготорговими організаціями та партнерами.

У межах повноважень відділу комплектування закладено не просто механічне поповнення книжкових фондів, а цілеспрямовану роботу з аналітичного планування розвитку бібліотеки. Тут здійснюється оцінка інформаційних потреб основних категорій користувачів, коригується структура фонду залежно від тенденцій у науці, освіті, суспільному житті. Працівники відділу працюють у тісному зв'язку з бібліографами, аналітиками, представниками інших відділів і навіть зовнішніми експертами для того, щоби забезпечити відповідність фонду сучасним вимогам. Одним із ключових інструментів такої діяльності є формування тематичних планів комплектування, які визначають пріоритети у відборі документів за галузями знань, віковими категоріями, видами документів[18].

Не менш важливою складовою діяльності відділу є наукова обробка документів. Вона включає створення бібліографічного опису згідно з чинними стандартами, присвоєння класифікаційних індексів за Універсальною десятковою класифікацією (УДК), Бібліотечно-бібліографічною класифікацією (ББК), надання авторських знаків, фіксацію у внутрішніх облікових системах. Саме тут закладаються основи для подальшого пошуку документів у каталогах, електронних базах, тематичних покажчиках, наукових репозитаріях. Від якості цієї роботи залежить точність навігації користувача в інформаційному середовищі бібліотеки, швидкість доступу до потрібного джерела, ефективність роботи довідково-бібліографічного апарату.

Працівники відділу комплектування та наукової обробки документів мають глибокі знання у сфері інформаційної аналітики, класифікаційних систем, бібліотечно-інформаційних стандартів, володіють навичками роботи з електронними базами, каталогізаторами, програмним забезпеченням автоматизованих бібліотечних систем. Їх кваліфікація поєднує філологічну, лінгвістичну, аналітичну й інформаційно-технологічну підготовку. Вони повинні не лише грамотно індексувати літературу, але й розуміти її цінність у системі знань, культурний, освітній, науковий контекст кожного видання. Цей фах є критично важливим для збереження якості бібліотечного фонду,

уникнення дублювання, відбору релевантних ресурсів, формування збалансованої бібліотечної колекції[26].

Сучасні тенденції трансформації бібліотек у цифрові середовища зумовлюють і відповідну еволюцію функцій відділу. Він бере участь у створенні та підтримці електронних каталогів, оцифруванні фондів, формуванні метаданих, інтеграції ресурсів у національні та міжнародні бібліотечні платформи. Важливою частиною роботи є підтримка авторитетних файлів, створення тезаурусів, участь у проєктах відкритого доступу, інституційних репозитаріях, платформ відкритої науки. Через це роль відділу зростає не тільки як обслуговуючого підрозділу, але й як інтелектуального центру бібліотеки, який забезпечує якість, актуальність, повноту й системність знань, що зберігаються у фонді.

Наступною надзвичайно важливою ланкою в структурній організації бібліотеки виступає відділ обслуговування користувачів, який фактично є обличчям установи, її комунікативним, інформаційним і сервісним ядром. Саме через цей підрозділ реалізується головна функція бібліотеки — забезпечення доступу до інформаційних ресурсів у найширшому розумінні. Відповідно до масштабів і профілю бібліотеки, відділ може мати різну ступінь деталізації, однак у всіх випадках він виступає точкою дотику між фондом і споживачем інформації. Його діяльність охоплює увесь цикл комунікації: від первинного запиту читача до повернення ресурсу, включаючи процеси реєстрації, консультування, навігації, аналітичної допомоги та зворотного зв'язку.

У межах цього підрозділу, як правило, функціонують окремі сектори або підвідділи, кожен із яких спеціалізується на визначеній формі чи каналі обслуговування. Абонемент дозволяє користувачам отримувати документи на тимчасове користування поза межами бібліотеки, що забезпечує гнучкість і зручність у користуванні літературою. Читальні зали, навпаки, надають доступ до особливо цінних, рідкісних, архівних чи спеціалізованих джерел у межах бібліотеки, формуючи середовище для поглибленої роботи з текстами. Міжбібліотечний абонемент дозволяє користувачам отримувати документи з

інших бібліотек, у тому числі міжнародних, що суттєво розширює інформаційні горизонти і робить бібліотеку частиною глобальної системи знань.

Важливе місце посідає обслуговування пільгових категорій користувачів: людей з інвалідністю, осіб похилого віку, внутрішньо переміщених осіб, тимчасово безробітних. Для цих категорій передбачено адаптовані формати, пріоритетний доступ, спеціальні консультації, а також можливість обслуговування на дому або через дистанційні канали. Бібліотеки дедалі частіше створюють безбар'єрні простори, адаптовані санітарно-технічні умови, оснащують приміщення тактильними покажчиками, озвучувальними пристроями, спеціалізованими терміналами. Це підкреслює гуманістичну місію бібліотеки як інституції, орієнтованої на рівність можливостей та інклюзивність[15].

В умовах цифровізації бібліотечної справи особливого значення набуває напрям дистанційного обслуговування, який охоплює електронну реєстрацію, доступ до цифрових фондів, онлайн-консультування, обслуговування через електронну пошту, чати, відеозв'язок. Також активно впроваджуються електронні системи видачі документів, що дозволяють автоматизувати облік, уникати дублювання, оперативно здійснювати інвентаризацію та вести статистику користування ресурсами. Така інтеграція технологій дозволяє значно зменшити адміністративне навантаження на персонал, підвищити точність облікових даних і скоротити час обслуговування одного користувача.

Невід'ємним елементом роботи відділу є функція консультування та інформаційної навігації. Бібліотекарі допомагають користувачам зорієнтуватися в інформаційному просторі, підібрати актуальні джерела для навчання, наукової роботи, професійного зростання чи дозвілля. Ця допомога може мати індивідуальний або груповий характер: тематичні добірки, реферативні огляди, презентації, бібліографічні довідки, рекомендаційні списки літератури. Працівники відділу також проводять тренінги з інформаційної грамотності, пояснюють, як користуватись електронними базами даних, як оформлювати

бібліографічні посилання, як уникати академічного плагіату, що особливо важливо для студентської та наукової аудиторії.

У деяких бібліотеках функціонують окремі простори для роботи з електронними ресурсами — медіатеки, комп'ютерні зали, лабораторії цифрової грамотності. Тут користувачі можуть працювати з повнотекстовими базами даних, переглядати відеоматеріали, користуватися мультимедійними енциклопедіями, брати участь у вебінарах або онлайн-курсах. Це перетворює бібліотеку на навчальний простір, де обслуговування поєднується з розвитком компетентностей.

Інформаційно-бібліографічний відділ відіграє ключову роль у формуванні аналітичного й орієнтаційного потенціалу бібліотеки, перетворюючи її на центр інформаційного супроводу освіти, науки, управління та громадської діяльності. Цей структурний підрозділ функціонує як мозковий центр інформаційної аналітики, який забезпечує глибоку систематизацію знань, їх тематичне структурування, доступність і релевантність для широкого кола користувачів. Саме тут формуються фундаментальні інформаційні продукти, які є не лише допоміжними, а й стратегічно значущими ресурсами для освітян, дослідників, політиків, управлінців, студентів та громадських активістів[7].

У межах своєї діяльності інформаційно-бібліографічний відділ відповідає за створення багаторівневих довідкових, реферативних, оглядових та аналітичних матеріалів. Йдеться не лише про традиційні каталоги та картотеки, а й про повноцінні системи навігації у знаннях: предметні покажчики, галузеві путівники, бібліографічні списки, краєзнавчі добірки, актуалізовані бібліографії за запитом. Особливу увагу приділено адаптації матеріалу під специфіку замовника або аудиторії, що дозволяє формувати гнучку, високоточну інформаційну підтримку освітнього процесу, громадського діалогу або політичного управління.

Цей підрозділ також активно бере участь у створенні локальних і регіональних баз даних, які мають історичне, соціальне, культурне або професійне значення. Йдеться про збір, верифікацію, систематизацію й

архівування інформації про видатні постаті, установи, події, публікації, які мають значення для місцевих громад або національного контексту. Бібліотека, зусиллями інформаційно-бібліографічного відділу, перетворюється на хранителя мікроісторії, джерело консолідації знань про регіон, його культурну та інтелектуальну спадщину.

Окрім цього, працівники відділу активно взаємодіють із зовнішніми інституціями — навчальними закладами, органами державної влади, неурядовими організаціями, — надаючи їм готові рекомендаційні добірки, списки літератури за темами, методичні матеріали, бібліографічні консультативні послуги. Це надає бібліотеці функції активного учасника освітньо-громадського процесу та підкреслює її роль як посередника між знанням і потребами суспільства. Особливо важливою є здатність працівників відділу працювати із запитамі різного рівня складності — від елементарного довідкового питання до комплексного аналітичного запиту з глибокою історіографією або міждисциплінарним фокусом.

Сучасний етап розвитку бібліотекознавства передбачає, що цей підрозділ не обмежується роботою з традиційними паперовими джерелами. Навпаки, інформаційно-бібліографічний відділ є одним із головних провайдерів електронних інформаційних сервісів. Це включає підготовку і поширення електронних дайджестів, тематичних розсилок, інтерактивних електронних бібліографій, участь у створенні репозитаріїв відкритого доступу, підтримку бібліографічних описів у цифрових платформах.

Його діяльність відображає тенденції до глибокої автоматизації й персоніфікації інформаційного обслуговування, підвищення швидкості реагування на запити користувачів та дотримання високих стандартів академічної точності.

Усе це робить інформаційно-бібліографічний відділ не лише технічною службою чи підтримкою основної діяльності бібліотеки, а її аналітичним мозковим центром, здатним генерувати знання, формувати міждисциплінарні зв'язки, сприяти розвитку критичного мислення та підтримувати інформаційне середовище, яке відповідає на виклики часу. У його діяльності поєднуються

точність, глибина, системність і оперативність, що в сукупності забезпечує високий рівень інформаційної культури не лише всередині бібліотеки, а й у суспільстві в цілому.

Науково-методичний відділ у структурі сучасної бібліотеки є критично важливою інституційною одиницею, що не лише забезпечує координацію професійної діяльності, а й визначає стратегічні вектори розвитку всієї бібліотечної системи. Його роль виходить далеко за межі суто інструктивної функції: цей підрозділ виконує аналітичні, освітні, інноваційно-консультаційні завдання, завдяки чому бібліотека набуває цілісного та системного характеру в управлінні своєю внутрішньою та зовнішньою діяльністю. Фахівці методичного відділу здійснюють комплексну оцінку ефективності роботи всіх інших структурних підрозділів, застосовуючи як кількісні (статистичні), так і якісні (експертні) підходи до аналізу. Це дозволяє своєчасно виявляти сильні та слабкі сторони діяльності бібліотеки, формувати обґрунтовані рекомендації щодо її вдосконалення [21].

Важливим аспектом роботи науково-методичного відділу є розробка методичних матеріалів — інструкцій, положень, стандартів обслуговування, сценаріїв роботи з різними цільовими аудиторіями. Вони виконують функцію внутрішніх регламентів, які забезпечують єдність підходів і високу якість надання послуг. Ці документи стають основою для навчання персоналу, його атестації, а також орієнтиром для впровадження інноваційних сервісів. Методична діяльність є динамічною, вона оперативно реагує на зміни у законодавстві, освітніх стандартах, технологічному середовищі та соціальних запитах.

Крім того, завдяки науковому аналізу новітніх тенденцій у бібліотекознавстві, працівники відділу формують уявлення про стратегічний розвиток установи, беруть участь у написанні звітів, грантових заявок, програм модернізації.

Одним із важливих напрямів функціонування методичного відділу є професійна освіта та підтримка кадрового потенціалу. У межах цього напрямку створюються програми підвищення кваліфікації, організовуються майстер-класи, тренінги, семінари, конференції. Широке розповсюдження отримали

ініціативи, пов'язані з неформальною освітою: школи молодого бібліотекаря, творчі лабораторії, професійні клуби. Це сприяє формуванню професійної спільноти, поширенню кращих практик, підвищенню престижу бібліотечної професії. Методична служба забезпечує консультування працівників з різних аспектів діяльності — від підготовки до атестації до впровадження цифрових інструментів, організації партнерств або залучення користувачів. У багатьох бібліотеках видаються методичні бюлетені, в яких узагальнюється передовий досвід, публікуються аналітичні матеріали, рекомендації щодо інноваційних форматів роботи[3].

Водночас в умовах цифрової трансформації не менш важливою є роль інформаційно-технологічного відділу, який у сучасній бібліотеці вже не сприймається як допоміжний, а як стратегічний підрозділ. Він забезпечує функціонування всієї ІТ-інфраструктури бібліотеки, зокрема — автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС), електронного каталогу, репозитаріїв, сервісів віддаленого доступу, резервного копіювання даних, забезпечення безпеки цифрових систем. Працівники цього відділу підтримують стабільну роботу внутрішньої мережі, системи користувацької авторизації, доступу до інтернету, адмініструють вебсайт бібліотеки, а також здійснюють хостинг цифрових ресурсів, моніторинг роботи онлайн-сервісів.

Особливо важливим напрямом є оцифрування фондів, яке передбачає не лише технічне сканування документів, але й їх подальшу обробку, метадані опису, включення до відповідних електронних архівів та індексацію в міжнародних системах наукової комунікації. Завдяки цьому користувачі отримують доступ до культурної та наукової спадщини незалежно від часу та простору, а бібліотека інтегрується у глобальну інформаційну інфраструктуру. Інформаційно-технологічний відділ також розробляє й упроваджує нові сервіси: мобільні додатки, віртуальні довідки, онлайн-виставки, електронні книжкові полиці, системи аналітики відвідуваності та користувацької активності[18].

Нерідко працівники ІТ-відділу виступають також у ролі консультантів — як для внутрішнього персоналу, так і для користувачів бібліотеки. Вони

навчають колег цифровим інструментам, забезпечують супровід інновацій, допомагають адаптувати освітні або культурні програми до нових форматів. Наприклад, під час пандемії COVID-19 саме цей підрозділ забезпечив оперативний перехід багатьох бібліотек на дистанційне обслуговування, налаштував сервіси онлайн-запису, підтримки читача, участі у вебінарах. У воєнний час — гарантував резервне збереження баз даних, відновлення доступу до фондів у разі втрати фізичної інфраструктури.

Культурно-просвітницький відділ є одним із найдинамічніших і водночас стратегічно важливих елементів у структурі сучасної бібліотеки, адже саме він забезпечує вихід установи у публічний простір, формує її образ у свідомості громадян як осередку культурного життя. Через культурні події бібліотека перетворюється на майданчик комунікації, діалогу, творчої самореалізації, підтримки національної ідентичності та просування загальнолюдських цінностей. У межах діяльності цього підрозділу реалізується широкий спектр заходів — від традиційних книжкових виставок і літературних вечорів до інноваційних культурних форматів, таких як медіапрезентації, літературні квести, інтерактивні вистави, поетичні батли, хакатони на культурну тематику. Активно впроваджуються мультимедійні події, які поєднують друковане слово, музику, візуальне мистецтво, цифрові інструменти, що дає змогу створювати новий тип культурного продукту і залучати молодіжну аудиторію.

Потужним інструментом впливу культурно-просвітницького відділу є проведення зустрічей із письменниками, художниками, видавцями, журналістами, діячами освіти та науки. Такі події сприяють формуванню читацького інтересу, розширенню кола інтелектуального спілкування, формуванню читацьких клубів.

Одним із важливих напрямів є організація патріотичних, історико-пам'ятних і просвітницьких заходів, присвячених видатним постатям, державним і культурним подіям, історії рідного краю. Саме через ці активності бібліотека виконує місію збереження національної пам'яті, передавання цінностей між поколіннями, актуалізації локальної ідентичності. Формуються

спеціалізовані тематичні клуби — краєзнавчі студії, літературні салони, англomовні читацькі кола, дитячі театральні гуртки, простори для художньої самодіяльності або авторських читань, що підтримують креативний потенціал громади.

Суттєво розширюється і медіаприсутність бібліотеки. Завдяки співпраці з засобами масової інформації, блогерами, культурними платформами, підрозділ забезпечує медійний супровід подій, поширення анонсів, відео та фото звітів, ведення сторінок у соціальних мережах. Створюються цифрові афіші, буклети, культурні календарі, новинні дайджести. Усе це сприяє побудові позитивного іміджу бібліотеки як відкритого культурного простору, що реагує на запити часу, підтримує діалог із громадою, формує лояльність до інституції. Значну роль відіграє робота з молоддю: для цієї цільової аудиторії розробляються нестандартні освітньо-культурні формати — тренінги з медіаграмотності, воркшопи з візуального сторітелінгу, подкасти, флешмоби, арт-майстерні, що відкривають нові підходи до просування книги, знань та культури.

Паралельно з культурно-просвітницькою діяльністю функціонування бібліотеки неможливе без налагодженої роботи адміністративно-допоміжних служб. Вони забезпечують стабільність, фінансову прозорість, кадрову сталість, матеріальну безпеку та нормативну відповідність діяльності установи. Бухгалтерія є ключовим підрозділом, що веде фінансово-бухгалтерську звітність, забезпечує використання бюджетних і позабюджетних коштів, здійснює контролінг витрат, нарахування заробітної плати, оплату комунальних послуг, укладення фінансових договорів, проведення тендерних процедур.

Її робота базується на суворому дотриманні законодавства у сфері фінансового обліку та аудиту, включає взаємодію з казначейством, податковою службою, органами місцевої влади.

Відділ кадрів займається організацією кадрового діловодства, обліком особових справ, веденням табелів обліку робочого часу, підготовкою наказів, інструкцій, положень, розробкою посадових обов'язків, організацією атестації, забезпеченням проходження стажування та адаптації нових працівників. Крім

того, саме ця служба координує процеси підвищення кваліфікації, оформлення відряджень, нарахування надбавок та премій, контролює дотримання норм трудового законодавства.

Господарський відділ виконує технічну та логістичну підтримку — забезпечення функціонування інженерних мереж, прибирання та ремонт приміщень, закупівлю господарських товарів, контроль за охороною праці, безпекою, організацією зберігання матеріальних цінностей, утилізацією відходів. Цей підрозділ часто є посередником між бібліотекою та зовнішніми підрядниками, комунальними службами, ремонтними бригадами. Юридична служба забезпечує правовий супровід діяльності бібліотеки: аналізує договори, забезпечує дотримання авторського права, представляє інтереси установи у судових справах, бере участь у підготовці нормативних документів, контролює відповідність внутрішніх регламентів чинному законодавству[40].

У публічних бібліотеках великого масштабу часто утворюються філії, віддалені пункти доступу, мобільні бібліотеки. Вони підпорядковуються централізованій бібліотечній системі (ЦБС), яка має єдиний адміністративний центр, загальний фонд, уніфіковану методику обслуговування. Структура ЦБС включає центральну бібліотеку, дитячі, юнацькі, сільські філії, бібліобуси. Така модель дозволяє забезпечити доступ до ресурсів навіть у найвіддаленіших громадах, при цьому зберігаючи координацію, контроль, ефективне управління.

У наукових бібліотеках структура доповнюється спеціалізованими підрозділами — відділом наукових досліджень, реферативної інформації, наукового редагування, роботи з рідкісними та архівними фондами. Університетські бібліотеки мають центри електронного навчання, науково-освітні простори, патентно-інформаційні пункти.

У бібліотеках міністерств або великих корпорацій функціонують закриті відділи внутрішньої документації, аналітичні кабінети, центри безпеки інформації.

Усі ці особливості підтверджують, що структурна організація бібліотек визначається не лише розміром установи, а й її функціональним профілем, стратегічними завданнями та цільовими групами користувачів[1].

Таблиця 2.4 Основні структурні підрозділи бібліотеки: функції, ресурси та взаємодія

Назва підрозділу	Основні функції	Основні ресурси	Взаємодія з іншими підрозділами
Директор / керівництво	Стратегічне управління, зовнішнє представництво	Орган управління, наради, планування	Усі підрозділи, зовнішні партнери, засновники
Відділ комплектування та обробки	Формування фонду, індексація, каталогізація	Книжкові новинки, УДК, ББК, MARC-формати	ІТ-відділ, відділ обслуговування, каталог
Відділ обслуговування користувачів	Видача документів, консультування, організація подій	Читальні зали, абонементи, електронна система	Відділ комплектування, ІТ-відділ, бібліографічний відділ
Інформаційно-бібліографічний	Пошукові довідки, тематичні добірки, покажчики	Бібліографічні бази, картотеки, довідкові ресурси	Обслуговування, комплектування, методичний відділ
Науково-методичний	Координація мережі, внутрішнє навчання, стандарти роботи	Методичні посібники, інструкції, аналітика	Усі структурні одиниці, філії, регіональні партнери
Відділ інформаційних технологій	Підтримка АБІС, цифрові сервіси, електронні каталоги, безпека	Сервери, АБІС, сайти, ПЗ, сканери	Обслуговування, комплектування, директор, культурно-просвітницький
Культурно-просвітницький відділ	Заходи, клуби, виставки, взаємодія з громадськістю	Афіші, сценічне обладнання, медіа	Обслуговування, ІТ-відділ, зовнішні заклади культури
Бухгалтерія	Облік, кошторис, звітність, контроль фінансів	Програми бухгалтерії, документообіг	Директор, відділ кадрів, господарський відділ
Відділ кадрів	Штатний розпис, особові справи, інструкції, підбір персоналу	Особові справи, нормативна база	Директор, методичний, усі структурні підрозділи
Господарський відділ	Охорона, ремонт, утримання будівель, технічне забезпечення	Інвентар, майно, договірні ресурси	Усі підрозділи, бухгалтерія

Структурна організація сучасної бібліотеки – це багатофакторна, гнучка та адаптивна система, що поєднує традиційні підходи з новітніми технологіями, забезпечує злагоджену взаємодію всіх елементів, спрямовану на задоволення актуальних та перспективних інформаційних потреб суспільства. Вона повинна забезпечувати якість послуг, інноваційність сервісів, відкритість до партнерства, сталість розвитку та відповідність стратегічним пріоритетам галузі.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

3.1. Загальна характеристика Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого є однією з провідних національних бібліотечних установ країни, яка виконує функції головного депозитарію вітчизняних документів, національного інформаційного, культурного, наукового та освітнього центру. Заснована у 1866 році як Публічна бібліотека міста Києва, вона має понад 150-річну історію еволюції від міської книгозбірні до центральної парламентської бібліотеки держави.

Сьогодні її статус закріплено Указом Президента України від 5 жовтня 1994 року № 565/94, яким установі надано почесне ім'я великого київського князя Ярослава Мудрого, символу просвітництва, державного будівництва та кодифікації знань.

Таблиця 3.1. Основні відомості про Національну бібліотеку України імені
Ярослава Мудрого

Показник	Значення
Повна назва	Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого
Рік заснування	1866
Поточний статус	Національна парламентська бібліотека України
Ім'я присвоєно	Указ Президента України № 565/94 від 5 жовтня 1994 року
Підпорядкування	Міністерство культури та інформаційної політики України
Місцезнаходження	м. Київ, вул. Михайла Грушевського, 1
Загальна площа	понад 25 000 м ²
Кількість читальних залів	понад 10
Обсяг фонду	понад 4,5 млн одиниць зберігання
Спеціалізовані фонди	Рідкісні книги, періодика, парламентські документи, нотні, образотворчі
Парламентська функція	Інформаційне обслуговування депутатів Верховної Ради України
Основні напрями діяльності	Наукова, культурно-просвітницька, правова, цифрова
Доступ до ресурсів	Електронний каталог, читальні зали, правові бази

Міжнародна співпраця	IFLA, Europeana, E-LIS, Національна цифрова бібліотека України
----------------------	--

Ця таблиця узагальнює ключові характеристики однієї з найвизначніших бібліотечних установ України, що виконує стратегічну функцію у формуванні інформаційного простору держави. Заснована у 1866 році, бібліотека має понад півтора століття безперервної діяльності, що свідчить про її сталий розвиток, високу адаптивність до соціокультурних трансформацій та сталу роль у суспільстві. Надання їй у 1994 році імені Ярослава Мудрого не лише підкреслило її національний статус, а й символічно поєднало з історичною традицією державного будівництва та книжної культури Київської Русі.

Підпорядкованість Міністерству культури та інформаційної політики України визначає бібліотеку як складову державної гуманітарної політики, інструмент підтримки культурної пам'яті, правової інформованості та демократичних процесів. Її фізичне розташування у центрі Києва, на вулиці Грушевського, посилює символічний зв'язок між бібліотекою та ключовими інституціями державної влади. Важливим є і масштаб бібліотечного комплексу – понад 25 тисяч квадратних метрів площі, що дозволяє розміщувати не лише традиційні фонди, а й виставкові простори, конференц-зали, мультимедійні зони та інноваційні хаби [20].

Обсяг фондів, який перевищує 4,5 мільйона одиниць зберігання, свідчить про величезний ресурсний потенціал бібліотеки. Особливо вагомими є спеціалізовані фонди, що включають рідкісні книги, урядові документи, парламентські видання, нотні й образотворчі матеріали. Це забезпечує можливість багаторівневого інформаційного обслуговування – від науковців і студентів до народних депутатів та працівників аналітичних центрів. Парламентська функція вирізняє цю бібліотеку серед інших – її працівники готують аналітичні довідки, формують добірки законодавчих матеріалів, проводять правове консультування на запити народних депутатів.

Бібліотека активно розвиває цифрову інфраструктуру: функціонують електронні каталоги, впроваджено автоматизовані бібліотечні системи,

забезпечено доступ до правових і бібліографічних баз даних. Також вона є платформою соціокультурної взаємодії – проводить численні заходи, просвітницькі ініціативи, освітні тренінги.

Особливою рисою установи є її включеність у міжнародні професійні мережі, серед яких IFLA, Europeana, E-LIS, а також активна участь у формуванні Національної цифрової бібліотеки. Це свідчить про визнання її авторитету на глобальному рівні та постійне оновлення форм і засобів роботи відповідно до європейських стандартів.

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого постає не лише як депозитарій знань, а як багатофункціональний центр інтелектуальної, правової, культурної й цифрової діяльності, що виконує унікальні завдання на стику науки, влади, освіти та громадянського суспільства.

Таблиця 3.2 Структурні підрозділи Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Назва підрозділу	Основні функції
Відділ обслуговування користувачів	Видача документів, реєстрація читачів, консультування, супровід інформаційних запитів
Відділ комплектування та обробки	Формування фонду, бібліографічний опис, класифікація, ведення електронного каталогу
Інформаційно-бібліографічний відділ	Підготовка тематичних добірок, покажчиків, довідково-бібліографічна допомога
Відділ парламентських досліджень	Пошук, аналіз та надання інформації на запити народних депутатів, підготовка правових оглядів
Центр правової інформації	Доступ до нормативно-правових актів, консультування, супровід користування правовими базами
Відділ інформаційних технологій	Підтримка ІРБІС64, адміністрування сайту, технічне забезпечення електронного доступу
Відділ соціокультурної діяльності	Організація виставок, презентацій, зустрічей, просвітницьких та культурних заходів
Відділ науково-методичної роботи	Розробка методичних рекомендацій, координація бібліотек-партнерів, проведення тренінгів
Відділ рідкісних і цінних видань	Збереження, облік і обслуговування унікальних друкованих документів та історичних колекцій
Адміністративно-господарський відділ	Обслуговування будівлі, охорона, комунальне забезпечення
Бухгалтерія	Облік фінансів, звітність, контроль за витратами
Відділ кадрів	Формування штату, ведення особових справ, організація підбору і навчання персоналу

Зміст таблиці свідчить про те, що Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого має комплексну, чітко скоординовану організаційну структуру, яка дозволяє ефективно реалізовувати як базові бібліотечні функції, так і специфічні парламентські та соціокультурні завдання. Кожен із представлених підрозділів виконує важливу роль у забезпеченні повного життєвого циклу інформаційного ресурсу – від його надходження до надання доступу кінцевому користувачеві, а також у підтримці стабільної внутрішньої роботи закладу.

Відділ обслуговування користувачів виступає безпосередньою ланкою взаємодії між бібліотекою та читачем, реалізуючи її публічну функцію. Через цей відділ здійснюється надання доступу до фондів, супровід інформаційних запитів, реєстрація користувачів і популяризація літератури. У свою чергу, відділ комплектування та обробки є базовою внутрішньою службою, яка забезпечує якісне формування та структурування фонду, застосування класифікаційних систем і інтеграцію нових надходжень у каталоги.

Значну роль у забезпеченні інтелектуального та правового обслуговування виконує інформаційно-бібліографічний відділ, який формує інтелектуальні продукти – добірки, реферативні огляди, покажчики. Важливе стратегічне навантаження покладається на відділ парламентських досліджень, який виконує роль інформаційно-аналітичного партнера для народних депутатів, комітетів та аналітичних груп Верховної Ради України. Саме через цей підрозділ реалізується парламентська функція бібліотеки як унікальної інституції в державному просторі[12]. Центр правової інформації виступає інструментом правової просвіти та доступу до нормативної бази, а також надає допомогу в орієнтації у правових системах. Його діяльність особливо важлива в умовах зростання запитів на правову інформацію з боку населення, ЗМІ, правозахисних організацій. Відділ інформаційних технологій забезпечує цифрову інфраструктуру установи, супроводжує автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему, підтримує вебресурси, займається оцифруванням,

модернізацією баз даних і впровадженням сучасних сервісів, що робить бібліотеку конкурентоспроможною у цифрову епоху.

Відділ соціокультурної діяльності не лише популяризує фонд, а й формує імідж бібліотеки як відкритої, культурно насиченої установи.

Через виставки, публічні заходи, творчі проєкти бібліотека активно взаємодіє з громадськістю. Науково-методичний відділ забезпечує внутрішню якість і професійну сталість бібліотеки, розробляє стандарти, підвищує кваліфікацію працівників і координує методичну підтримку на загальнодержавному рівні. Унікальним за своєю функціональністю є відділ рідкісних і цінних видань, який зберігає національну документальну спадщину та забезпечує її доступність дослідникам і науковцям.

Завершує систему низка адміністративних служб: господарський відділ, бухгалтерія, відділ кадрів, які створюють надійне тло для стабільної роботи всієї структури. Їхнє функціонування гарантує своєчасне фінансування, юридичну підтримку, кадрове забезпечення та технічну справність бібліотечного простору. У цілому, взаємодія між усіма підрозділами демонструє високий рівень інтеграції організаційних процесів, що є запорукою сталого розвитку, багатофункціональності та суспільної цінності бібліотеки в умовах сучасного інформаційного суспільства[22].

Таблиця 3.3 Основні напрями діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Напрямок діяльності	Зміст та характеристика
Парламентське обслуговування	Надання інформаційно-аналітичної підтримки Верховній Раді України, підготовка довідок, аналітичних матеріалів, консультацій
Бібліотечно-інформаційна	Обслуговування користувачів, видача документів, довідкова допомога, доступ до електронних ресурсів
Науково-дослідницька	Проведення досліджень у галузі бібліотекознавства, інформатики, документознавства, участь у наукових конференціях
Культурно-просвітницька	Організація виставок, презентацій, літературних вечорів, лекцій, соціокультурних ініціатив
Правова інформація	Доступ до законодавчих баз, обслуговування через Центр правової інформації, правова просвіта
Міжнародне співробітництво	Участь у міжнародних професійних проєктах (IFLA, Europeana, E-LIS), співпраця з бібліотеками світу

Оцифрування та цифрові сервіси	Створення електронних копій фондів, підтримка ІРБІС64, розвиток електронного каталогу, дистанційні послуги
Методична діяльність	Підготовка рекомендацій, навчання персоналу, координація роботи бібліотек регіонального та місцевого рівня

Представлені у таблиці напрями діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого засвідчують її багатофункціональність, національну вагу та здатність поєднувати традиційні бібліотечні завдання з інноваційними формами інформаційного та соціокультурного обслуговування. Центральне місце в її структурі займає парламентська функція, яка вирізняє установу серед інших бібліотек держави та підкреслює її стратегічне значення в інформаційному забезпеченні законодавчого процесу. Регулярна підготовка довідкових та аналітичних матеріалів, обслуговування депутатських запитів, формування правових та тематичних добірок створюють стійкий зв'язок між інформаційним ресурсом і законодавчою діяльністю.

Бібліотечно-інформаційна функція, яка реалізується через обслуговування читачів, залишається базовою і водночас однією з найдинамічніших сфер діяльності. Саме тут відбувається щоденна взаємодія з користувачами різного соціального й професійного рівня, включно з науковцями, студентами, громадськими активістами, працівниками державного сектору. Супровід надається як у традиційному форматі, так і через електронні сервіси, включаючи каталоги, бази даних, тематичні покажчики, веб-ресурси[2].

Суттєве значення має науково-дослідницький напрям, що забезпечує розвиток бібліотекознавчої думки в Україні. Бібліотека не лише зберігає знання, а й продукує нові – через участь у наукових форумах, публікацію аналітичних матеріалів, підготовку тематичних досліджень. Особливо важливою є взаємодія з вищими навчальними закладами, інститутами НАН України, профільними дослідницькими центрами, що забезпечує органічну інтеграцію бібліотеки у загальнонаціональний науковий простір.

Культурно-просвітницька діяльність представлена широким спектром заходів – виставками, лекціями, презентаціями, марафонами, вечорами пам'яті, літературними читаннями, що позиціонує бібліотеку як відкритий громадський

простір і центр формування культурного капіталу суспільства. Активна участь у правовій просвіті реалізується через Центр правової інформації, що забезпечує доступ громадян до актуальної правової бази, консультаційної допомоги, тренінгів і практичних навичок у сфері правозастосування.

Це особливо важливо в умовах зростання попиту на правову обізнаність, доступ до державної інформації та відкритих джерел.

Міжнародне співробітництво розширює горизонти впливу бібліотеки, забезпечуючи їй визнання у професійному середовищі на рівні Європи та світу. Через участь у програмах IFLA, Europeana, E-LIS, бібліотека долучається до розробки світових стандартів, обміну практиками, інтеграції української культурної спадщини у глобальний цифровий контекст. Сучасні виклики, пов'язані з цифровою трансформацією, зумовлюють активне впровадження технологічних сервісів, що реалізуються через напрями оцифрування фондів, створення електронних бібліотек, запуск мобільних застосунків, організацію онлайн-доступу до ресурсів, дистанційне обслуговування користувачів.

Методична діяльність забезпечує професійне зростання персоналу, стандартизацію бібліотечної справи, впровадження новітніх підходів у роботу регіональних бібліотек, організацію семінарів, консультацій, супровід внутрішньої оцінки якості обслуговування. Цей напрям є інституційною гарантією розвитку бібліотечної мережі України, збереження професійних стандартів та впровадження кращих практик у всі ланки бібліотечної системи[18].

Загалом проаналізована структура напрямів діяльності свідчить про те, що Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого не обмежується лише функцією збереження документів. Вона є осередком експертизи, простором наукового пошуку, провайдером культурних сенсів, парламентським радником і цифровим інтерфейсом між знанням, владою та громадянським суспільством. Її діяльність відзначається високим рівнем інтеграції, стратегічною вагомістю та інституційною сталістю.

Таблиця 3.4. Основні групи користувачів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Категорія користувачів	Особливості обслуговування
Народні депутати України	Доступ до парламентських документів, аналітичних матеріалів, правових баз, тематичних добірок
Працівники Апарату Верховної Ради	Інформаційно-довідкове забезпечення, щоденний моніторинг джерел, консультації з аналітиками
Дослідники, науковці, викладачі	Доступ до повнотекстових електронних баз, рідкісних та цінних фондів, реферативних оглядів
Студенти, аспіранти, школярі	Навчальні ресурси, тематичні виставки, електронні каталоги, допомога в підготовці робіт
Представники ЗМІ	Архіви періодики, прес-огляди, аналітичні довідки, фактична інформація
Працівники державних установ	Нормативно-правова документація, доступ до офіційних видань, консультації
Представники громадських організацій	Інформаційна підтримка проєктів, правова інформація, ресурси з соціальних тем
Особи з інвалідністю	Безбар'єрний доступ, аудіокниги, шрифт Брайля, адаптовані пристрої
Пенсіонери та люди поважного віку	Цифрові курси, правова грамотність, просвітницькі програми
Громадяни загалом	Вільний доступ до фондів, культурно-просвітницькі заходи, виставки, правові консультації

У поданій таблиці розкривається багаторівнева соціальна роль Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як відкритої установи, що забезпечує обслуговування різних груп користувачів відповідно до їхніх інформаційних, професійних, освітніх і соціальних потреб. Особливу категорію становлять народні депутати України та працівники Апарату Верховної Ради, які є стратегічними користувачами бібліотеки в межах її парламентської функції. Саме для них готуються глибокі тематичні добірки, аналітичні документи, огляди правової інформації, що дозволяє депутатам ефективно виконувати свої законодавчі та контрольні повноваження[30].

Друга велика група – науковці, викладачі, дослідники, які потребують доступу до унікальних, глибоко структурованих джерел знань: наукових монографій, періодики, рідкісних документів, повнотекстових баз. Для них бібліотека виконує функцію науково-інформаційного забезпечення, даючи можливість не лише ознайомитися з джерелами, а й користуватися аналітичними, реферативними та бібліографічними інструментами. Студенти,

аспіранти, учні старших класів мають нагоду отримати допомогу в навчальному процесі: доступ до підручників, методичних матеріалів, консультаційних сервісів, участі в заходах, що сприяють розвитку академічної доброчесності та дослідницьких навичок.

Важливою є група користувачів, що представляє журналістику та ЗМІ. Їхня взаємодія з бібліотекою будується на використанні архівів преси, довідкової інформації, аналітичних оглядів, які дозволяють створювати об'єктивні, фактологічно підтверджені публікації. Це особливо цінно в умовах інформаційної гібридності, коли потреба в перевірених джерелах зростає. Представники державних установ, а також громадських організацій отримують доступ до актуальної нормативно-правової бази, урядових рішень, статистичних даних і результатів моніторингових досліджень, що робить бібліотеку важливим інструментом у реалізації державних програм, проєктів та громадських ініціатив.

Особливу увагу приділено користувачам з інвалідністю. Національна бібліотека забезпечує безбар'єрний доступ до приміщень, а також надає інформаційні ресурси у відповідних форматах – аудіокниги, шрифт Брайля, адаптовані електронні інтерфейси. Таким чином, бібліотека виконує соціально включаючу функцію, сприяючи розширенню прав і можливостей маломобільних груп населення. Для пенсіонерів і людей поважного віку пропонуються програми правової грамотності, базової цифрової освіти, клубні заходи, що сприяють активному довголіттю та соціальній інтеграції[21].

Нарешті, універсальною цільовою групою залишаються всі громадяни, незалежно від професійної чи соціальної належності. Через безкоштовний доступ до фондів, культурно-просвітницькі заходи, можливість отримання інформаційної допомоги бібліотека виконує роль громадського інформаційного хабу, що забезпечує вільний доступ до знань, правової інформації, культурної спадщини. Усе це засвідчує, що користувачі бібліотеки не є однорідною масою, а складають мозаїку суспільства, кожна частина якої знаходить у бібліотеці відповіді на свої потреби.

Саме це і робить бібліотеку соціально значущим, адаптивним і ціннісно насиченим інститутом сучасного українського суспільства.

Отже, загальна характеристика Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого свідчить про її провідну роль у національній бібліотечній системі, у сфері державної інформаційної політики, збереження історико-культурної спадщини, формування цифрового простору, підтримки демократичного розвитку. Її організаційна модель, ресурсний потенціал, технічна база, професійна спільнота та стратегічні функції дозволяють їй залишатися центром сучасної бібліотечної справи, інтелектуального діалогу, культурної дипломатії та державотворення.

3.2. Інформаційні ресурси та технологічне оснащення

Інформаційні ресурси та технологічне оснащення є невід’ємними складовими функціонального потенціалу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як сучасного інформаційного центру національного значення. У світлі цифрової трансформації суспільства та зміни характеру інформаційних запитів, бібліотека постала перед завданням не лише збереження й популяризації традиційних документальних ресурсів, але й активного впровадження новітніх інформаційних технологій, які забезпечують швидкий, зручний і ефективний доступ до знань, даних та культурної спадщини. Відповідно, концепція «інформаційного хабу» у повному обсязі реалізується через поєднання розгалуженої ресурсної бази та динамічної технологічної інфраструктури.

Таблиця 3.5 Основні типи інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Тип ресурсу	Зміст і приклади	Форма зберігання
Друковані видання	Книги, журнали, газети, наукові збірники, офіційні видання	Паперова
Рідкісні та цінні документи	Стародруки, інкунабули, архівні матеріали, унікальні видання XIX–XX ст.	Паперова + цифрова копія
Електронні документи	Оцифровані книги, дисертації, електронні публікації, презентації	Цифрова

Парламентські матеріали	Стенограми засідань, законопроекти, постанови Верховної Ради України	Паперова + онлайн-доступ
Бази даних	ЛІГА:ЗАКОН, Законодавство України, Scopus, DOAJ, репозитарії	Онлайн
Мультимедійні ресурси	Аудіокниги, відеолекції, цифрові колекції фото- та відеоархівів	Цифрова, локальна та хмарна

Подана таблиця демонструє різноплановість і системну розвиненість інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, які забезпечують її функціонування як універсального центру знань, комунікації, права та культури. Кожна категорія ресурсу в таблиці виконує не лише прикладну функцію задоволення читацьких потреб, а й є елементом стратегічного фонду, що відображає історичну глибину, сучасну релевантність і перспективну інституційну стабільність бібліотеки.

Друковані видання, зокрема книги, журнали, газети й офіційні публікації, становлять традиційне ядро бібліотечного фонду і слугують основою для обслуговування широкого кола користувачів — від студентів до депутатів. Саме ця категорія забезпечує реалізацію базових освітніх і просвітницьких функцій бібліотеки та підтримує живий контакт користувача з матеріальним носієм знань, який досі не втратив своєї значущості, особливо у науковому та гуманітарному середовищі[3].

Окрему вагому цінність мають рідкісні та цінні документи. Це видання, що мають не лише інформативну, а й культурну, історичну та символічну вартість. Їхнє збереження в умовах підвищених ризиків втрати культурної спадщини — одне з пріоритетних завдань бібліотеки. Наявність цифрових копій цих документів є не лише запорукою їх фізичної збереженості, але й забезпечує широкий доступ до них без шкоди для оригіналів. Таким чином, бібліотека виконує роль не тільки посередника між минулим і сучасним, а й активного куратора національної історичної пам'яті.

Електронні документи як окрема категорія значно розширюють можливості оперативного доступу до знань. Вони створюються як у процесі оцифрування традиційних джерел, так і як первинно цифрові публікації.

Універсальність цієї форми полягає в тому, що вона дозволяє швидко масштабувати контент, забезпечувати віддалений доступ, інтегруватися в глобальні наукові та культурні обміни. Цей ресурс надзвичайно важливий у контексті трансформації бібліотеки в цифровий сервісний центр і відповідає очікуванням молодшої цифрово-орієнтованої аудиторії.

Парламентські матеріали є спеціалізованою категорією, яка вказує на унікальність бібліотеки як парламентської установи. Це не лише джерело для роботи народних депутатів, а й безцінний масив політико-правової документації для дослідників, юристів, журналістів та громадських активістів. Їх доступність в обох форматах — паперовому та електронному — забезпечує одночасно офіційну достовірність і технологічну зручність. Наявність таких ресурсів підтримує демократичну прозорість парламентської діяльності та сприяє зміцненню громадянської культури.

Важливою рисою сучасної бібліотеки є її здатність інтегруватися у глобальний інформаційний простір через бази даних. Доступ до таких систем, як Scopus, DOAJ, Google Scholar, правові та бібліографічні платформи, дозволяє користувачам отримувати актуальну, науково перевірену, правову та статистичну інформацію на найвищому рівні. Це зміщує фокус бібліотеки з традиційного зберігача знань на аналітичного посередника між інформаційними джерелами та запитамі різних цільових груп[10].

Мультимедійні ресурси — новітній сегмент, що відображає тенденції до візуалізації та аудіоформатизації знань. Їхнє використання відповідає сучасним освітнім та культурним практикам, а також відкриває бібліотеку для нових категорій користувачів — людей з особливими потребами, аудиторій з низьким рівнем читацької мотивації, користувачів із високим запитом на мобільні формати споживання контенту. Доступ до цифрових колекцій фото, відео, аудіо є одним із елементів, який трансформує бібліотеку в центр кросмедійного спілкування та збереження нематеріальної спадщини.

Усі вказані типи ресурсів свідчать про те, що інформаційний потенціал Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого є не лише

багатогалузовим, а й багатоформатним, що забезпечує її здатність залишатися релевантною для різних поколінь користувачів, адаптуватися до цифрових викликів, відповідати на запити державної, академічної та громадської спільнот. Таблиця демонструє цілісну модель гармонійного поєднання традиційної бібліотечної функції з високотехнологічними інноваційними практиками.

Таблиця 3.6 Технологічне оснащення Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Напрямок технічного забезпечення	Приклади обладнання / систем	Призначення
Комп'ютерна інфраструктура	Робочі станції, ноутбуки, сервери, периферія	Доступ до електронних ресурсів, автоматизація обслуговування
Системи автоматизації	Програмне забезпечення ІРБІС64, модулі обліку та каталогу	Ведення електронного каталогу, облік фонду, бібліотечні процеси
Засоби цифрового доступу	Wi-Fi точки, публічні термінали, мультимедійні зали	Онлайн-сервіси, віддалений доступ, інтерактивна робота
Сканувально-копіювальне обладнання	Планетарні сканери, МФУ, OCR-системи, фотокамери високої роздільності	Оцифрування фонду, копіювання, підготовка цифрових публікацій
Обладнання для інклюзії	Дисплеї Брайля, синтезатори мовлення, збільшувальні програми	Обслуговування користувачів з порушеннями зору та моторики
Кібербезпека та резервування	Антивіруси, фаєрволи, системи резервного копіювання	Захист даних, безперервність роботи, збереження електронного фонду
Аудіовізуальне обладнання	Проектори, екрани, мікрофони, інтерактивні панелі	Проведення заходів, трансляцій, лекцій, тренінгів

Наведена таблиця чітко відображає технічну модернізацію Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, що є важливою складовою її функціонування як сучасного інформаційного та сервісного хабу. У контексті цифрової трансформації суспільства технологічне забезпечення бібліотек набуває визначального значення, адже саме техніка, програмні комплекси та цифрова інфраструктура дозволяють установі інтегрувати традиційні бібліотечні функції з інноваційними інформаційними сервісами.

Комп'ютерна інфраструктура бібліотеки створює основу для реалізації ключових інформаційних функцій: надання доступу до електронних баз, адміністрування систем обліку, підтримки користувацьких запитів. Розгалужена система ПК, серверів, ноутбуків і периферії забезпечує багатозональну роботу всіх відділів установи, зокрема читальних залів, цифрових лабораторій, реєстраційних пунктів, довідкових центрів. Усе це дозволяє користувачам працювати не лише з традиційними фондами, а й із інтерактивними, мультимедійними ресурсами, що значно підвищує рівень зручності та швидкість обслуговування[5].

Автоматизовані системи, зокрема ІРБІС64, виступають ядром інформаційного управління ресурсами. Вони дають змогу формувати та редагувати електронний каталог, здійснювати бібліографічне обслуговування, підтримувати статистику, створювати звіти та проводити електронну видачу літератури. Універсальність ІРБІС дозволяє масштабувати її функціонал відповідно до специфіки різних типів документів — від наукових праць до правових актів — і забезпечує точний контроль над внутрішніми бібліотечними процесами. Її впровадження дозволило значно зменшити кількість ручних операцій та ризик людських помилок.

Важливою перевагою є доступність цифрового середовища: система Wi-Fi покриває всі зони бібліотеки, забезпечуючи користувачам стабільне з'єднання для роботи з онлайн-ресурсами. Публічні термінали та мультимедійні зали дозволяють навіть тим, хто не має власної техніки, повноцінно скористатися усіма електронними сервісами. Особливо це актуально для маломобільних груп населення, пенсіонерів, школярів, внутрішньо переміщених осіб, для яких бібліотека стає цифровим майданчиком рівних можливостей.

Сканувально-копіювальне обладнання сприяє реалізації стратегічного напрямку — оцифрування фондів. За допомогою планетарних сканерів, OCR-систем і цифрових камер високої роздільності бібліотека створює електронні копії цінних видань, стародруків, газетних підшивок, нотних архівів, які потім розміщуються в електронному репозитарії. Це дозволяє не лише зберігати

документи в умовах мінімального фізичного зносу, але й забезпечує віддалений доступ до них у будь-який час доби, незалежно від географічного розташування користувача.

Інклюзивність технологічного оснащення проявляється в наявності обладнання для осіб з особливими потребами. Дисплеї Брайля, синтезатори мовлення, спеціальні збільшувальні програми – це не просто приклад технічної інклюзії, а вияв державного ставлення до питання доступності знань для кожного. Це дозволяє людям із порушеннями зору або моторики повноцінно користуватися інформаційними ресурсами, брати участь у заходах, замовляти літературу та працювати з електронними базами, не відчуючи технічних бар'єрів[1].

Система кібербезпеки включає сертифіковані антивіруси, фаєрволи, резервне копіювання та системи доступу, що забезпечує як безпеку персональних даних, так і захист бібліотечних електронних ресурсів від зовнішніх загроз. Цей елемент є надзвичайно важливим, оскільки бібліотека працює з великою кількістю конфіденційних запитів, облікових записів, цифрових колекцій, і навіть незначне порушення у захисті може призвести до втрати важливої інформації або до блокування доступу.

Аудіовізуальне обладнання дозволяє не лише проводити події – презентації, лекції, тренінги, онлайн-трансляції – на професійному рівні, а й залучати аудиторію до активної взаємодії. У поєднанні з інформаційною, освітньою та просвітницькою діяльністю бібліотеки, це підсилює її роль як культурного хабу в національному масштабі. Можливість гібридного формату заходів — одночасно офлайн і онлайн — дозволяє максимально охоплювати аудиторію та розширювати вплив на регіональному та міжнародному рівнях.

Загалом, представлена у таблиці система технологічного оснащення свідчить про те, що бібліотека більше не є лише місцем зберігання книжок — вона є багатофункціональним технологічним центром. Її технічні рішення забезпечують обслуговування на якісно новому рівні, дозволяють реалізовувати принципи відкритості, доступності, інклюзивності та інноваційності. Це

перетворює бібліотеку на справжній елемент інтелектуальної інфраструктури України, яка здатна відповідати викликам сучасного інформаційного суспільства.

Таблиця 3.7 Доступні електронні сервіси Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Назва сервісу	Опис функціоналу	Доступність користувачам
Електронний каталог	Пошук документів за автором, назвою, темою, роком; перегляд описів	Відкритий доступ на сайті бібліотеки
Електронна бібліотека	Повнотекстові документи, рідкісні книги, періодика, мультимедіа	Авторизований доступ
Попереднє замовлення документів	Онлайн-форма для бронювання видань у читальних залах	Для зареєстрованих читачів
Онлайн-консультації «Запитай»	Віртуальна довідка: відповіді на запити через форму, пошту або чат	Загальнодоступна
Віртуальні тематичні виставки	Огляд фондів за тематикою: документи, зображення, анотації	Вебсайт бібліотеки
Бібліографічні добірки та покажчики	Тематичні списки літератури, ретроспективні огляди, покажчики	Частково відкриті
Доступ до правових баз	Робота з ЛПА:ЗАКОН, «Законодавство України», нормативно-правова база	У стінах бібліотеки
Вебінари та дистанційне навчання	Онлайн-курси з цифрової грамотності, презентації, трансляції подій	За розкладом, доступ через реєстрацію

Подана таблиця висвітлює систематизований перелік електронних сервісів, що формують інформаційно-технологічне ядро Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. Ці сервіси виступають інструментами реалізації бібліотечної політики відкритості, цифрової доступності, зручності користування та інклюзивності. Вони демонструють не лише високий рівень автоматизації бібліотечних процесів, а й стратегічне спрямування на трансформацію установи з традиційного сховища друкованих джерел у багатоформатний віртуальний простір взаємодії з громадськістю[27].

Центральною ланкою електронної присутності бібліотеки є електронний каталог, який дає змогу здійснювати розширений пошук документів за

ключовими параметрами: автором, назвою, роком, УДК, ключовими словами. Цей інструмент не лише забезпечує швидке орієнтування у фонді, а й суттєво скорочує час користувача на підбір релевантної літератури.

Окрім того, каталог є інтеграційною платформою, яка дозволяє користувачу перейти до інших сервісів: попереднього замовлення, електронної бібліотеки, віртуальних виставок, перегляду нових надходжень.

Електронна бібліотека як частина цифрового середовища бібліотеки є втіленням принципу відкритого доступу до знань. Вона містить повнотекстові документи – книги, періодику, рідкісні видання, архівні матеріали, мультимедійні ресурси. Особливість цього сервісу полягає у можливості цілодобового користування з будь-якого пристрою. Такий формат зручний для науковців, студентів, дослідників, а також користувачів, які з об'єктивних причин не можуть відвідувати бібліотеку фізично. Наявність авторизованого доступу дозволяє водночас дотримуватися вимог авторського права і захищати інтелектуальну власність.

Сервіс попереднього замовлення документів виступає ключовим інструментом оптимізації обслуговування у фізичних читальних залах.

Він забезпечує можливість заздалегідь резервувати необхідні джерела, мінімізуючи черги, неефективну витрату часу та дублювання запитів. Такий підхід свідчить про запровадження у бібліотечну практику принципів клієнтоорієнтованості, типових для сучасного сервісного середовища[6].

Важливою складовою цифрової комунікації є сервіс онлайн-консультацій «Запитай бібліотекаря», який забезпечує оперативну взаємодію з користувачем. Це може бути реалізовано у форматі віртуальної довідки, електронної пошти, чат-боту або спеціальної форми на сайті. Такий підхід дозволяє адаптуватися до потреб дистанційного доступу, надає підтримку в реальному часі, знижує навантаження на фізичні консультаційні пункти.

Віртуальні тематичні виставки дозволяють бібліотеці транслювати свої фонди в образному, інтерактивному, контекстуалізованому вигляді. Вони не тільки популяризують колекції, а й виконують освітню функцію, знайомлячи

громадськість із тематичними добірками, історичними подіями, ювілейними датами. Це перетворює бібліотеку в активного учасника формування культурного та національного наративу через візуальні засоби.

Бібліографічні добірки та покажчики є результатом професійної аналітичної роботи бібліотекарів. Вони систематизують знання за темами, напрямками науки чи актуальними подіями, і є незамінними інструментами для дослідників, викладачів, студентів. Наявність навіть частково відкритого доступу до таких матеріалів значно підвищує наукову якість інформаційного обслуговування і виводить бібліотеку на рівень експертного середовища.

Доступ до правових баз, таких як «ЛІГА:ЗАКОН» чи «Законодавство України», дозволяє відвідувачам отримати достовірну, актуальну інформацію з правових питань. Це особливо важливо у контексті парламентської функції бібліотеки, а також правової просвіти громадян. Хоча доступ до таких баз частіше обмежений стінами самої бібліотеки через ліцензійні обмеження, їх наявність істотно підвищує інституційний статус бібліотеки як правового інформаційного центру[17].

Сервіси дистанційного навчання – вебінари, онлайн-курси, трансляції лекцій – роблять бібліотеку провайдером не лише знань, а й навичок. Проведення таких заходів за допомогою Zoom, Microsoft Teams або інших платформ підкреслює її освітню місію та відповідь на потреби інформаційного суспільства, де безперервне навчання стає нормою. Такі сервіси часто спрямовані на цифрову та інформаційну грамотність, що є базовою компетенцією сучасного громадянина.

Таблиця 3.8 Показники цифровізації бібліотеки (на прикладі 2024 року)

Показник	Значення
Кількість записів в електронному каталозі	понад 1 500 000
Кількість оцифрованих документів	понад 75 000
Кількість повнотекстових електронних ресурсів у репозитарії	понад 25 000
Кількість електронних запитів через онлайн-сервіси	приблизно 35 000

Кількість дистанційних користувачів електронної бібліотеки	понад 18 000
Кількість робочих місць з підключенням до мережі Інтернет	близько 200
Кількість точок Wi-Fi доступу у приміщеннях бібліотеки	понад 20
Кількість щорічних віртуальних виставок і онлайн-презентацій	понад 50
Кількість проведених вебінарів і онлайн-лекцій	понад 80
Кількість баз даних з доступом через бібліотеку	більше 25

У таблиці подано узагальнені кількісні індикатори, які репрезентують ступінь цифровізації Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого станом на 2024 рік. Ці дані є надзвичайно важливими для усвідомлення масштабів і напрямів цифрової трансформації однієї з головних наукових бібліотек країни. Розглядаючи ці показники, можна зробити висновок про глибину інтеграції цифрових технологій у всі аспекти бібліотечної діяльності — від збереження й обслуговування фондів до комунікації з користувачами, організації подій, доступу до глобальних інформаційних систем. Усе це свідчить про перетворення бібліотеки на сучасний інформаційний хаб, що функціонує в парадигмі відкритості, інклюзивності, доступності та цифрової інтероперабельності.

Наявність понад 1,5 мільйона записів в електронному каталозі свідчить про високий ступінь автоматизації основних процесів обліку та навігації, що забезпечує швидкий і зручний пошук джерел, зокрема в контексті віддаленої роботи.

Це дозволяє користувачам ефективно орієнтуватися в структурі бібліотечного фонду, незалежно від місця перебування, і активно використовувати ресурси для навчання, досліджень, професійної діяльності. Такий обсяг записів забезпечує динамічний обіг інформації, підтримує аналітичні запити та задовольняє індивідуалізовані інформаційні потреби у режимі реального часу.

Цифровізація бібліотечного фонду представлена понад 75 тисячами оцифрованих документів, що становить суттєвий ресурс для побудови національної електронної спадщини. Це не лише зменшує навантаження на фізичні фонди, а й гарантує доступність рідкісних і цінних джерел для широкого загалу, включаючи тих, хто перебуває за межами України. Цифрові копії

документів, створені за сучасними стандартами сканування та метаданих, забезпечують високий рівень збереження інформації в умовах ризиків пошкодження або втрати паперових носіїв.

Окремо варто акцентувати увагу на понад 25 тисячах повнотекстових документів, розміщених у відкритому доступі в електронному репозитарії. Це є реалізацією принципу відкритої науки та знань (Open Access), що дозволяє використовувати ці ресурси для викладання, досліджень, законодавчої чи громадської діяльності. Такий репозитарій виступає у ролі не лише інформаційного сховища, а й активного інструмента комунікації, поширення результатів наукової, просвітницької, культурної діяльності.

Понад 35 тисяч електронних запитів через онлайн-сервіси на рік та 18 тисяч дистанційних користувачів засвідчують, що бібліотека активно трансформує свою модель взаємодії з аудиторією. Така статистика підтверджує потребу в постійній доступності бібліотечних ресурсів, що стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19, у період воєнного стану та для громадян з обмеженими фізичними можливостями. Модель «бібліотека без стін» стає не лише концепцією, а й реальною інфраструктурною реалізацією.

Важливим чинником цифрової інфраструктури є понад 200 робочих місць із підключенням до Інтернету та понад 20 точок доступу Wi-Fi. Це дозволяє відвідувачам працювати у власному темпі, використовувати онлайн-ресурси, брати участь у відеоконференціях, навчанні, аналітичній діяльності.

Така інфраструктура не лише підтримує технічну функціональність установи, а й забезпечує рівні умови доступу до інформації для всіх категорій громадян, незалежно від рівня їх цифрової грамотності або наявності технічних засобів удома[45].

Особливе місце в системі цифрових сервісів займають понад 50 щорічних віртуальних виставок і більше 80 онлайн-заходів: вебінарів, лекцій, майстер-класів. Вони демонструють вміння бібліотеки організовувати змістовні події в онлайн-середовищі, формувати аудиторію, підтримувати комунікацію, транслювати знання в нових форматах. Це також є проявом інституційної

гнучкості та відкритості до цифрових інновацій. У такий спосіб бібліотека розширює межі своєї впливовості, перетворюючись на учасника загальнонаціонального та міжнародного наукового, культурного і просвітницького дискурсу.

Нарешті, надання доступу до понад 25 професійних баз даних є вагомим свідченням міжнародної інтегрованості Національної бібліотеки. Це стосується як правових систем, так і наукових індексів, платформ для цитування, аналітичних ресурсів. Такий доступ особливо важливий для науковців, аспірантів, викладачів, які потребують високоякісних, актуальних, авторитетних джерел для власних досліджень. Доступ до баз даних за допомогою бібліотеки зменшує вартість інформації для користувача, що особливо важливо у період економічних викликів, і сприяє інформаційній справедливості.

Уся ця цифрова картина свідчить про високий рівень адаптації Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого до вимог сучасного інформаційного суспільства. Цифровізація в даному випадку не є лише технологічним процесом, а трансформаційною стратегією, яка охоплює і змістовні, і сервісні, і комунікаційні аспекти. Бібліотека перетворюється на багаторівневу, динамічну, відкриту інституцію, яка одночасно зберігає традиційні цінності, розвиває інновації та гарантує стійкість в умовах змін[12].

Поєднання багатого документального фонду, гнучкої системи електронних сервісів, сучасної IT-інфраструктури та спеціалізованих цифрових програм дозволяє Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого не лише задовольняти поточні інформаційні потреби користувачів, а й випереджати очікування аудиторії, виступати провайдером інновацій, формувати культуру цифрового споживання знань, зберігати та популяризувати національну пам'ять у глобальному цифровому середовищі.

3.3. Документаційне забезпечення діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

Документаційне забезпечення діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого становить основу функціонування установи як складної соціокультурної, інформаційної, наукової та правової структури. У межах сучасної інституційної практики документ виступає не лише носієм інформації, а й інструментом управління, формалізації процесів, збереження інституційної пам'яті, забезпечення правової підзвітності, репрезентації в суспільстві та комунікації з державними органами, користувачами й партнерами.

У системі управління бібліотекою документаційне забезпечення виконує ключову роль в усіх сферах її діяльності – від адміністративного управління до наукової аналітики, від кадрового діловодства до взаємодії з користувачем. В умовах розвитку електронного урядування, цифровізації та інтеграції в міжнародний інформаційний простір бібліотека зобов'язана не лише вести традиційне паперове діловодство, але й упроваджувати ефективні електронні системи документообігу, архівації та безперервної обробки даних.

Правове підґрунтя документаційного забезпечення діяльності бібліотеки становить багаторівнева система нормативно-правових актів, яка визначає принципи, механізми, процедури і вимоги до обігу інформації, збереження документації, доступу до неї та її використання. Центральне місце в цій системі займає Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», який окреслює загальні засади організації бібліотечної діяльності, визначає правовий статус бібліотек, їхні функції, права та обов'язки як юридичних осіб. Саме цей закон закладає фундамент для функціонування бібліотек як інформаційних інституцій, регулює питання формування бібліотечних фондів, обслуговування користувачів, фінансування, участі у міжнародних програмах і співпраці з органами влади. Він також передбачає правові підстави для захисту бібліотечних ресурсів, дотримання авторського права, інтелектуальної власності, прозорого функціонування бібліотечної системи в цілому[6].

Важливим елементом є Закон України «Про національну програму інформатизації», який надає нормативну базу для впровадження цифрових технологій у бібліотечну практику, включаючи електронний документообіг, автоматизовані системи управління, розвиток електронних бібліотек, цифрових архівів, репозитаріїв, платформ відкритого доступу. Цей закон також передбачає інтеграцію бібліотек до єдиного національного інформаційного простору, впровадження сучасних систем захисту інформації, підтримку цифрової грамотності персоналу та користувачів. У межах цього закону бібліотеки визнаються не лише традиційними сховищами книг, а й сучасними інформаційними центрами, здатними продукувати, обробляти та поширювати інформаційний контент.

Документаційне забезпечення бібліотек також регламентується постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типової інструкції з діловодства», яка є універсальним нормативом для організації внутрішнього документообігу в усіх державних установах. Вона визначає порядок складання, обробки, реєстрації, контролю виконання, зберігання, архівування та знищення документів. У бібліотечній практиці ця інструкція реалізується через розробку власних інструкцій з діловодства, адаптованих до специфіки установи, що охоплює як загальні правила ведення справ, так і особливості оформлення бібліотечної, методичної, наукової, фінансової та кадрової документації. Важливою складовою цієї роботи є організація документообігу у форматі електронного архіву та формування електронних реєстрів, які полегшують доступ до внутрішньої інформації, забезпечують оперативність управлінських рішень і сприяють прозорості діяльності установи.

До числа інших важливих документів, що регламентують бібліотечне діловодство, належать накази Міністерства культури України, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Державної науково-технічної бібліотеки України, які періодично оновлюють методичні рекомендації щодо обліку фондів, організації каталогів, ведення статистичної звітності, роботи з електронними ресурсами. Окремі аспекти регулюються також Законом України

«Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про авторське право і суміжні права», які мають безпосереднє відношення до роботи з документами, що містять конфіденційну інформацію, персональні відомості про користувачів, а також визначають правила використання та збереження інтелектуального продукту в бібліотечному середовищі.

Особливе місце у документаційному забезпеченні бібліотечної діяльності займають внутрішні документи, які слугують регламентом щоденної роботи.

До них належать посадові інструкції, положення про структурні підрозділи, правила користування бібліотекою, інструкції з техніки безпеки, графіки роботи, номенклатура справ, акти про списання документів, внутрішні накази керівника. Ці документи не лише впорядковують діяльність установи, а й є інструментом контролю, звітності, оцінки ефективності, уніфікації процесів.

Їхнє правильне ведення гарантує відповідність діяльності бібліотеки чинному законодавству, захист прав працівників і користувачів, оптимізацію управлінських рішень, можливість проходження перевірок та аудитів.

Окремо слід наголосити, що бібліотека як установа, підпорядкована Верховній Раді України, виконує також функції парламентського інформаційного хабу. Це зумовлює розширений набір документів, пов'язаних із супроводом законодавчої діяльності, зокрема: зберігання та обробка стенограм пленарних засідань, аналітичних матеріалів, нормативних актів, законопроектів, реєстрів депутатських звернень та тематичних підбірок для потреб комітетів.

На рівні стратегічного управління важливу роль відіграє планово-аналітична документація, яка фіксує цілі, завдання, орієнтири діяльності бібліотеки на поточний і перспективний періоди. Річні, квартальні та тематичні плани роботи є не лише відображенням адміністративного бачення розвитку установи, але й важливим засобом внутрішньої координації, взаємодії між підрозділами, визначення пріоритетів та ефективності реалізації політики держави у сфері культури та інформації[39].

Розпорядчі документи бібліотеки становлять важливу частину її внутрішнього управління та документообігу, оскільки саме вони формалізують усі управлінські рішення, дії та зміни, які відбуваються в межах установи.

До таких документів належать накази, розпорядження, постанови, інструкції, службові записки, протоколи нарад, що мають нормативний характер або стосуються організації поточної діяльності. Вони можуть мати різну тематичну спрямованість: кадрову, фінансову, адміністративну, методичну, технічну, інформаційну, а також можуть визначати порядок ведення обліку, звітності, впровадження інновацій, регламентувати взаємодію між підрозділами, введення нових послуг чи процедур. Кожен такий документ несе юридичну силу в межах установи, оскільки підписується керівником або уповноваженою особою, затверджується печаткою та вноситься до відповідної реєстраційної книги або електронної системи обліку. Це забезпечує як прозорість управлінських дій, так і можливість контролю з боку зовнішніх і внутрішніх органів перевірки.

Накази зазвичай оформлюються для вирішення стратегічних або критичних питань, таких як призначення на посаду, надання відпусток, затвердження штатного розпису, визначення режиму роботи, розподілення обов'язків між працівниками, відкриття нових відділів або скасування структурних елементів. Розпорядження мають оперативний характер і стосуються короткострокових дій, зокрема організації певного заходу, відрядження, закупівлі техніки, перегляду графіків. Постанови можуть ухвалюватися колегіальними органами, наприклад, методичною радою, і відображають узгоджену позицію щодо складних питань: зміни інструкцій, оцінки ефективності, схвалення проєктів. Вони можуть бути доповнені аналітичними довідками або методичними коментарями[36].

У процесі роботи з розпорядчими документами бібліотеки важливо дотримуватися чітко визначених процедур документообігу. Це передбачає не лише створення документа, а й його реєстрацію, доведення до відома виконавців, контроль за виконанням, фіксацію результатів виконання, архівування.

У багатьох сучасних бібліотеках цей процес автоматизовано — функціонують електронні системи управління документами (СЕД), які дозволяють не тільки створювати і зберігати документи, а й контролювати терміни виконання доручень, зберігати електронні підписи, надсилати нагадування виконавцям.

Особливої уваги в організації роботи з розпорядчими документами надається контролю за їх виконанням. Для цього використовуються спеціальні контрольні форми, журнали, електронні таблиці, які ведуться відповідальними особами в кожному структурному підрозділі або в секретаріаті. Відмітки про виконання документа, підпис виконавця, дата завершення завдання — усе це фіксується в установленому порядку. У разі несвоєчасного або неякісного виконання можуть проводитися службові розслідування, складатися акти або видаватися нові розпорядчі документи для врегулювання ситуації.

Розпорядча документація є також предметом перевірки під час інспекцій, аудитів, акредитацій або внутрішніх ревізій. Саме тому вона має бути структурованою, повною, точною та відповідати вимогам чинного законодавства, зокрема Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Закону України «Про інформацію», Типової інструкції з діловодства та інших нормативних актів. У бібліотеках, які мають статус державних або обласних, розпорядчі документи погоджуються з органами управління культури, місцевого самоврядування, освітніми або науковими установами.

Кадрове діловодство в бібліотеці є критично важливою складовою адміністративної діяльності, що забезпечує належне правове оформлення трудових відносин між працівником і установою. Воно охоплює всі етапи перебування працівника на посаді — від першого контакту під час прийому на роботу до остаточного звільнення, а також включає документообіг, пов'язаний із професійною діяльністю, кваліфікацією, результатами атестації, переміщенням між відділами, відпустками, лікарняними, заохоченнями чи стягненнями.

Основу кадрового діловодства становить формування та ведення особових справ співробітників, які включають заяви, накази про прийом, трудові договори, копії дипломів, посвідчень, трудових книжок, характеристик, результати

щорічної оцінки діяльності, витяги з протоколів засідань атестаційної комісії та інші документи, що мають безпосереднє значення для професійної біографії працівника[2].

Важливим завданням є забезпечення відповідності кадрової документації чинному законодавству України, насамперед Кодексу законів про працю, Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Закону «Про захист персональних даних», а також локальним нормативам — посадовим інструкціям, колективному договору, правилам внутрішнього розпорядку. Це вимагає від відповідальних за кадрову роботу працівників високої юридичної грамотності, обізнаності з процедурою оформлення документів, уміння застосовувати типові форми, знання стандартів обліку, інструкцій з ведення діловодства. Будь-яке порушення — як формальне, так і процедурне — може мати наслідки як для працівника (обмеження в правах), так і для установи (порушення строків, ризики штрафних санкцій, втрати репутації або судові спори).

Особова справа працівника створюється з моменту прийому на роботу і ведеться протягом усього періоду його трудової діяльності в установі. У ній мають бути всі документи, що відображають кар'єрний шлях особи: заяви, копії паспортів, дипломів, накази про призначення, переведення, зміну умов праці, акти службових перевірок (у разі потреби), документи, пов'язані з підвищенням кваліфікації, навчанням, участю в конференціях або методичних семінарах. Окреме місце займають матеріали атестаційної комісії, яка проводить оцінювання діяльності бібліотекарів, зокрема з огляду на новації, запроваджені в роботі, інноваційність підходів, результативність у роботі з користувачами, активність у громадських проєктах тощо.

Кожен етап взаємодії між працівником і роботодавцем документується відповідно до вимог щодо оформлення кадрових документів. Наприклад, прийом на роботу передбачає подачу пакету документів, написання заяви, оформлення наказу, ознайомлення з посадовою інструкцією, підписання трудового договору, занесення запису до трудової книжки, реєстрацію в особовій справі. У процесі роботи працівник може отримати накази про преміювання, догани, відпустки,

направлення на курси, зміну розряду, які також мають бути зафіксовані в установленому порядку. Звільнення працівника супроводжується видачею наказу, актом передачі справ, оформленням запису в трудовій книжці, підписанням обхідного листа та закриттям особової справи з подальшим її архівуванням.

Особливу увагу приділяють захисту персональних даних. Уся інформація про працівника — від контактних даних до медичних довідок — зберігається відповідно до Закону України «Про захист персональних даних», що означає заборону на її розголошення третім особам без згоди суб'єкта даних. З метою правового захисту установи всі дії з персональними даними мають фіксуватися відповідними внутрішніми документами: положеннями про конфіденційність, журналами доступу до справ, розписками про ознайомлення із правилами обігу персональної інформації.

Усе кадрове діловодство бібліотеки ведеться згідно з уніфікованими формами первинної облікової документації з праці, які затверджені відповідними міністерствами. У разі потреби бібліотека може самостійно розробляти внутрішні положення — наприклад, інструкцію з діловодства у відділі кадрів, положення про атестацію, алгоритм прийому на роботу, матрицю оцінювання персоналу. Такі документи погоджуються директором, а у великих бібліотеках — також методичною радою або юридичним відділом.

Інформаційна діяльність бібліотеки передбачає активну роботу з користувачами, що документується у вигляді реєстраційних форм, читацьких формулярів, статистичних звітів про відвідування, заповнення зворотного зв'язку, журналів замовлення літератури, актів видачі документів тощо.

З 2015 року у бібліотеці активно використовується програмне середовище ІРБІС64, яке дозволяє автоматизувати ці процеси, мінімізувати паперовий обіг і вести централізовану базу користувачів, запитів і активностей.

Документація, пов'язана з комплектуванням фонду, охоплює акти приймання-передачі, інвентаризаційні книги, каталожні картки, облікові протоколи, акти про списання зношених чи втрачених документів. Крім того,

ведеться аналітика щодо джерел надходження, поповнення за рахунок держзамовлення, грантів, дарувань, обмінних фондів. Особливою групою є документи, пов'язані з формуванням фондів спеціального зберігання — рідкісних видань, архівів, бібліографічних колекцій, що мають високий історико-культурний статус[15].

Бібліотека виконує значну аналітичну і наукову функцію, тому в межах документального забезпечення фіксуються дослідницькі результати, наукові звіти, публікації працівників, збірники конференцій, внутрішні методичні рекомендації, експертні висновки. Наукові проекти супроводжуються технічним завданням, календарно-плановими графіками, фінансовими обґрунтуваннями, звітами про виконання. Також ведеться документація з участі бібліотеки у наукових консорціумах, міжвідомчих проєктах, міжнародних ініціативах.

Підготовка та обіг фінансової документації в діяльності бібліотеки є критично важливою складовою забезпечення її стабільності, правової легітимності, прозорості витрачання коштів і відповідності вимогам державного та міжнародного контролю. Весь спектр фінансових документів, який включає бухгалтерську звітність, розрахунково-платіжні документи, кошториси, договори на закупівлі, акти виконаних робіт, банківські реквізити, податкові звіти, звіти про оплату праці, є невід'ємною частиною щоденного документообігу бібліотеки. У межах бюджетної діяльності формуються бюджетні запити до засновників, плани фінансування на рік, додатки до річного кошторису, що передбачають деталізовану статтю витрат. Уся ця документація готується згідно з положеннями Бюджетного кодексу України, Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», стандартами НСБО та нормативами Державної казначейської служби.

Особлива увага приділяється веденню первинної облікової документації, без якої неможливе формування фінансових звітів. Це включає прибутково-видаткові касові ордери, накладні, рахунки-фактури, платіжні доручення, акти звірки, податкові накладні, документи про списання матеріальних цінностей, таблиці обліку робочого часу, розрахункові відомості. Усі форми повинні бути

узгоджені зі стандартами, містити належні реквізити, печатки, підписи відповідальних осіб і зберігатися відповідно до визначених термінів архівного зберігання. Важливо також дотримуватись регламенту внутрішнього фінансового контролю, який передбачає перевірку відповідності кошторисних призначень, аналіз фінансової дисципліни, аудит використання цільових коштів, що надходять у межах державного або грантового фінансування[30].

Фінансова документація Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого також містить специфічний підмасив, пов'язаний з участю в міжнародних грантових програмах, таких як Erasmus+, Horizon Europe, Creative Europe, а також ініціативи USAID, IREX, Посольського фонду США, Британської Ради тощо. У межах таких програм бібліотека формує бюджетні заявки, проектні заявки, індикативні плани витрат, кошторисні таблиці, звіти про виконання етапів, підсумкові аналітичні звіти про ефективність використання ресурсів. Усі ці документи готуються відповідно до вимог донорів, часто англійською мовою, і мають відповідати міжнародним стандартам фінансового менеджменту, зокрема вимогам до прозорості, обґрунтованості витрат, відповідності цільовим показникам [24].

Окрім формально-фінансових документів, бібліотека також створює пакет публічної документації, спрямованої на репрезентацію діяльності перед громадськістю. Сюди належать звіти про реалізовані проекти, прес-релізи, аналітичні дайджести, інформаційні бюлетені, презентаційні брошури, фотозвіти, відеозаписи заходів, публікації в соціальних мережах, а також відповіді на запити від партнерських організацій. Документування публічної активності бібліотеки виконує одразу кілька функцій: воно фіксує реалізацію програмних завдань, виконує роль механізму звітності перед донорами або владними структурами, підвищує рівень довіри користувачів, розширює впізнаваність установи в медіапросторі. Усе це формує публічний імідж бібліотеки як прозорого, ефективного, комунікаційно відкритого суб'єкта у сфері культури та інформаційної політики.

Таким чином, фінансова документація в бібліотеці є багат шаровою системою, що охоплює нормативне планування, щоденну господарську діяльність, стратегічне проектування, звітування та публічну репрезентацію. Вона забезпечує не лише фінансову стабільність і підзвітність установи, а й відкриває можливості для її модернізації, інноваційного розвитку, міжнародного партнерства. Комплексна фінансова звітність, належна документація та ефективна комунікація з донорами та громадськістю — це ключові елементи інституційної стійкості й конкурентоспроможності бібліотеки в умовах сучасного цифрового середовища.

У новітньому вимірі особливого значення набуває цифрова архівація. Бібліотека має окремий електронний архів, де зберігаються документи у форматі PDF/A, XML, що відповідають вимогам довгострокового зберігання. Електронні документи підписуються кваліфікованим електронним підписом, мають метадані, які забезпечують пошук, автентифікацію і перевірку цілісності. Ведеться лог-фіксація дій користувачів у системі, що дозволяє забезпечити контроль за маніпуляціями з даними. Документальне забезпечення Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого є масштабною, багат форматною і стратегічною діяльністю, що охоплює всі аспекти її існування — управління, обслуговування, наукову роботу, міжнародне співробітництво, фінанси, захист прав інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ

Отже, у роботі було досліджено еволюцію, сутність та сучасний стан бібліотеки як інформаційно-сервісного хабу, з урахуванням змін соціокультурного, технологічного та комунікаційного характеру, що трансформують традиційне уявлення про бібліотеку як виключно сховище книжкових ресурсів.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства бібліотека перетворилася на багатофункціональний осередок інформації, знань, освітніх сервісів, цифрової інклюзії, комунікації між владою, наукою, громадянським суспільством та культурними інституціями.

У першому розділі розглянуто історіографічні підходи до дослідження бібліотек як феномену соціального розвитку. Проаналізовано ключові концепції бібліотекознавства, починаючи з класичних бібліографічних підходів до сучасних теорій цифрової трансформації бібліотек. Т. Ярошенко зосереджує свою увагу на створенні цифрових репозитаріїв, систем відкритого доступу до наукової інформації, формуванні цифрової бібліографії. У працях Л. Коваль акцентовано значення бібліотеки як третього простору — неформального, відкритого, комунікаційного середовища, де відбувається діалог культур, соціальна інклюзія, спільна творчість. У працях таких авторів, як О. Пономарьова, Л. Івшина, В. Рибалко, І. Кононенко бібліотека постає як соціально-інтеграційна платформа, що має на меті не лише задовольняти інформаційні потреби, а й сприяти соціальній інклюзії, особливо для вразливих груп населення.

Другий розділ роботи був присвячений класифікації та організаційній структурі бібліотек. Було систематизовано типологію бібліотек за формальними, функціональними, територіальними, аудиторними та правовими критеріями. Узагальнення наявних типологічних моделей дозволило побачити повний спектр інституційних форм: від національних і наукових бібліотек до муніципальних, спеціалізованих, корпоративних і цифрових центрів. Типологія допомагає розробляти стандарти якості послуг, оптимізувати фінансування, здійснювати

моніторинг ефективності, удосконалювати освітню й культурну політику в контексті використання бібліотек. Вона також дозволяє інтегрувати бібліотечну діяльність в державні стратегії цифровізації, інформаційної безпеки, регіонального розвитку, інноваційної освіти.

Третій розділ було присвячено поглибленому аналізу діяльності Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого як провідного прикладу інституції, що втілює концепцію бібліотеки як інформаційного сервісного хабу. Визначено ключові напрями її роботи: електронне обслуговування, аналітична підтримка законодавчого процесу, популяризація української книги, інформаційна безпека, інклюзивний доступ до знань. Проаналізовано наявні інформаційні ресурси, включно з електронними базами даних, повнотекстовими репозитаріями, бібліографічними покажчиками та мультимедійними платформами. Показано, що інформаційно-технологічна база установи відповідає найвищим стандартам сучасної бібліотечної справи. Досліджено структуру документообігу, охоплено всі його види — розпорядчий, кадровий, фінансовий, інформаційний, аналітичний, науковий. Також було виявлено високий рівень цифрової трансформації документального середовища — ведення електронного архіву, електронного каталогу, дистанційних сервісів, цифрового підпису, що створює передумови для впровадження повноцінного електронного документообігу на основі хмарних технологій та національних стандартів інформаційної безпеки.

На основі усього проведеного дослідження можна стверджувати, що бібліотека сьогодні — це не лише культурна інституція, але й активний елемент інтелектуальної інфраструктури держави, важливий інструмент розвитку громадянського суспільства, формування інформаційної стійкості та цифрової інклюзії.

Її діяльність не обмежується фізичним простором читального залу — вона розгортається в цифрових середовищах, у соціальних мережах, на платформах дистанційного навчання та відкритого доступу.

Бібліотека виконує стратегічну функцію посередника між знанням і громадянином, між джерелом і запитом, між традицією і новацією.

У підсумку можна зазначити, що Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого є не лише прикладом ефективного поєднання класичних та сучасних підходів у бібліотечній справі, а й демонструє модель інституції, що здатна відповідати на виклики ХХІ століття — гібридні загрози, інформаційні війни, цифрову нерівність, кризу довіри до джерел.

Її досвід може бути використаний для розробки нових стандартів функціонування публічних та спеціалізованих бібліотек в Україні, а також для формування політики розвитку бібліотечної справи як важливої складової національної безпеки, культури та освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Бережна К. С. Публічні бібліотеки України: вектори модернізації в інформаційному суспільстві : дис. канд. наук із соц. комунікацій. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 220 с.
URL: https://eprints.kname.edu.ua/50308/1/dis_Berezhna.pdf (дата звернення: 03.02.2025).
2. Биркович Т. І. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни / Т. І. Биркович, І. Ю. Вільчинська // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 42-48. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023 (дата звернення:21.02.2025)
2. Бутко Л. В., Василенко Д., Саранча В. І. Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації. Одеса : ОНУ, 2022. 108 с.
3. Василенко О. Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій: результати бібліотекознавчого дослідження / О. Василенко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2023. Вип. 68. С. 43-68. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_023_68_5. (дата звернення:17.01.2025)
4. Вилегжаніна Т. Бібліотеки інформаційного суспільства: проблеми, завдання // *Бібліотечна планета*. 2009. № 4. С. 4–5.
5. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача // *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 17–23.
6. Гончарова І. В. Сучасні тенденції розвитку бібліотечних послуг. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 1. С. 15–19.
7. Горовий В. Бібліотека в інформаційному суспільстві [Електронний Ресурс] / Режим доступу: В.Горовий / http://nbuviap.gov.ua/Index.php?option=comcontent&view=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijNomu_suspilstvi&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 13.01.2025)

8. Громницька Н. Сучасні методи та форми бібліотечного обслуговування користувачів [Електронний ресурс] / Н. Громницька. Режим доступу:

<http://library.zu.edu.ua/doc/hromnytska.pdf> (дата звернення: 19.01.2025)

9. Гуралюк А. Г., Ростока М. Л., Вараксіна Н. В. Бібліотека у суспільстві знань // *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2020. Т. 10, № 19. С. 45–52.

10. Діденко Н. В. Бібліотека в цифровому суспільстві: виклики та можливості. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 5(61). С.89–95.

11. Дубровина Л. В. Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : *матеріали міжнар. наук. конф.* (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.). Київ : Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2016. 320 с. URL:<https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi60/0044399.pdf> (дата звернення: 07.02.2025)

12. Євтюхіна Є. Класифікація інформаційних потреб у бібліотеці/Є. Євтюхіна // *Бібліографія*. 2008. № 1. С. 42-47.

13. Желай О. П. Електронний сервіс сучасної бібліотеки [Текст] : монографія / Желай Оксана ; [наук. Ред. В. М. Горовий] ; НАН України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2021. 204, [1] с. : рис., табл. бібліогр.: с. 180- [205].

14. Загуменна В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 48–53.

15. Іванова Н. С. Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 3. С. 25–29.

16. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 50–56.

17. Ісаєнко О. Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування / Олександр Ісаєнко ; НАН України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського. К., 2011. 158 с.
18. Капустянська Н. Оцифровування фондів наукових бібліотек: сучасний стан і перспективи / Н. Капустянська // *Бібліотечний вісник*. 2025. № 1. С. 114-115. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2025_1_17 (дата звернення: 18.02.2025)
19. Коваль Л. В. Бібліотеки технічні // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / редкол. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. Т. 2. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-39812>: (дата звернення: 18.03.2025)
20. Коваль Т. Інноваційні моделі сучасної бібліотеки у контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування / Т. Коваль, Л. Турівська // *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 11-15.
URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002362>: (дата звернення: 10.01.2025)
21. Ковальчук О. В. Електронні ресурси в діяльності сучасної бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2019. № 3. С. 12–17.
22. Ковальчук Н. Інноваційність як вагомий складник ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 23.
23. Козоріз Т. В. Сучасні бібліотечні технології / Т.В. Козоріз, Т.В. Оніпко // *Сучасний рух науки: тези доп. XI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 8–9 жовтня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 123–126.
24. Колоскова Г. Цифрові комунікації сучасної бібліотеки: ключові аспекти / Г. Колоскова, А. Михайлова // *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 2. С. 15-24. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2024_2_5 (дата звернення: 14.01.2025)
25. Кононенко В. Нове джерело інформації про бібліографічні ресурси України / В. Кононенко, І. Ігнатецька // *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 8. С. 15-16. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2010_8_5 (дата звернення: 14.01.2025)

26. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системноінтеграційна взаємодія : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. С. 322 .
 27. Кравченко І. В. Роль бібліотек у забезпеченні доступу до електронної інформації. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 7. С. 30–33.
 28. Краус К. М., Краус Н. М., Іщенко І. С. Освіта та суспільство: цифрова ідентифікація людини. Львів : СПОЛОМ, 2023. 180 с.
 29. Кузьменко О. В. Інформаційні ресурси бібліотек в умовах цифровізації. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2015. № 2. С. 12–16.
 30. Кузьменко О. І. Інформаційна та медіакультура як важливий чинник розвитку суспільства знань //VII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно - бібліотечна освіта: європейські орієнтири»: збірник матеріалів / Укр. Бібл. Асоц. ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. Електрон. Вид. Київ : УБА, 2017. 91 с.
 31. Ліннік А. Бібліотека в сучасному інформаційному просторі // *Студентський науковий вісник*. 2019. № 4. С. 141–152.
 32. Литвиненко Т. О. Бібліотека як центр інформаційної підтримки освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 4. С. 22–26.
 33. Лобузін К. Шляхи інтеграції бібліотечної діяльності до онлайнового середовища / К. Лобузін // *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 7. С. 30–34.
 34. Любаренко Л. Науково-дослідна робота Національної парламентської бібліотеки України (1969–2009): стан і тенденції // *Бібліотечна планета*. 2010. № 1. С. 9–13
 35. Мар'їна О. Ю. Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Харків, 2018. С. 514 .
 36. Матвійчук Л. Основні тенденції та концептуальні засади розвитку соціокультурної діяльності наукової бібліотеки / Л. Матвійчук, І. Прокошина // *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 17-35.
- URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004730> (дата звернення:16.02.2025)

37. Матвійчук О. Є. Бібліотека як соціокультурний інститут: освітньо-виховна місія // *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2010. № 2. С. 155–160.
38. Медведь М. М. Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій: *матеріали III наук.-практ. Інтернет-конф.* (Ужгород, 21 жовтня 2021 р.) / редкол. : М. М. Медведь, В. В. Воробець, Л. О. Мельник та ін. ; ДВНЗ Ужгор. Нац. Ун-т , Наук. Б-ка. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 216 с. ; іл
39. Мельник Л.Г. Бібліотека як центр інформаційної підтримки освіти і умовах цифровізація. *Вісник Книжкової палати*. 2021. №6. С.24-28.
40. Морозова Т.В. Бібліотека в умовах інформаційного суспільства. Наукові записки. Серія : *Соціальні комунікації*. 2015. №2. С.60-65.
41. Оніпко Т.В. Інновації в діяльності бібліотечних установ / Т.В. Оніпко, Л.М. Колєчкіна // *Збірник наукових статей магістрів. Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій*. Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 184–189.
42. Пасмор Н.П. Електронні бібліотеки як елемент інформаційного суспільства: консенсусні рішення [Електронний ресурс] / Н.П. Пасмор. Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5526/1/Pasmor.pdf> (дата звернення: 20.01.2025).
43. Пашкова В. Використання сучасних технологій у публічних бібліотеках України: (за матеріалами дослідж.) / В. Пашкова, І. Шевченко, Я. Хіміч // *Бібліотечний форум України*. 2019. № 1. С. 7–13.
44. Пелещишин А. М. Особливості інформаційних технологій в бібліотечній справі [Електронний ресурс] / А. М. Пелещишин, В. В. Добровольська, О. Р. Трач // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 4. С. 14–21. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_4_4 (дата звернення: 11.01.2025).
45. Петренко Л. О. Бібліотека як соціокультурний центр. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2016. № 4. С. 10–14.

46. Салата Г. В. Тенденції і розвиток бібліотек у цифровому середовищі / Г. В. Салата // *Вісник Харківської державної академії культури*. 2022. Вип. 61. С. 30-39. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2022_61_5 (дата звернення: 23.02.2025)
47. Семенюк І. М. Роль бібліотек у формуванні інформаційної культури користувачів. Наукові записки. Серія: *Соціальні комунікації*. 2018. № 1. С.45–50.
48. Сербін О. Інформаційно-аналітичні центри університетів та бібліотек: виклики часу / О. Сербін, Т. Ярошенко // *Український інформаційний простір*. 2022. №2. С.293-312. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrinfsp_2022_2_22 (дата звернення:19.02.2025)
49. Сіренко С. І. Розвиток системи інформаційних послуг у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі. Київ : НБУВ, 2024. 128 с.
50. Сидоренко Н. М. Бібліотека як центр громадської активності. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2015. № 3. С. 5–9.
51. Соколов В. Ю. Становлення науково – дослідної роботи бібліотек в Україні: зміст, напрями діяльності та основні періоди розвитку.Сучасні тенденції розвитку бібліотечної справи в Україні : аналіт. Доп. / Нац. Б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 45 с.
52. Струнгар В. Бібліотека і соціальні медіа: термінологічно-понятійний аспект // *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 23–27.
53. Тарасенко Н. Бібліотечна складова у розвитку інформаційного суспільства / Н. Тарасенко // Наук. Пр. Нац. Б-ки України ім. В. І. Вернадського: зб. наук. Пр. / НАН України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. Б-к України. Київ, 2016. Вип. 43. С. 115–130
54. Ткаченко О. І. Інноваційні послуги в публічних бібліотеках України. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 2. С. 18–22.
55. Толочко С. Є. Бібліотечно-інформаційні інновації:стан та перспективи розвитку/Бібліотека: культурний простір та інноваційний поступ : зб. наук. праць. Кременчук : КДПУ, 2020. 150 с.

56. Шевченко І.О., Бойцова С. Г. Інформаційні технології в бібліотеках України: стан та перспективи розвитку : *наук.-практ. конф.* (Київ, 2022 р.). Київ : НБУВ, 2022. 200 с.
57. Шевченко Л. М. Бібліотека як центр культурного життя громади. Наукові записки. Серія: *Соціальні комунікації*. 2015. № 1. С. 40–44.
58. Шемаєва Г. Перспективні напрями розвитку електронних інформаційних ресурсів бібліотек / Г. Шемаєва // *Бібліотечний вісник*. 2012. № 3. С. 3–8
59. Юдов А. М. Традиційні та сучасні бібліотечні сервіси: трансформаційні претворення / А. М. Юдов // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. №3. С. 34-41. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023_3_6 (дата звернення:24.02.2025)
60. Ярошенко Т. Університетська бібліотека в інформаційному суспільстві. Київ : Академперіодика, 2009. 132 с.